

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

**TRENDY A KONTEXTY PROKREAČNÍHO
CHOVÁNÍ NA ÚZEMÍ BÝVALÉ NDR A NSR**

**TRENDS AND SETTINGS OF FERTILITY BEHAVIOUR
IN FORMER GDR AND FRG**

Bakalářská práce

Eliška Babková

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením školitelky Prof. RNDr. Jitky Rychtaříkové, CSc., a že jsem všechny použité prameny řádně citovala.

Jsem si vědoma toho, že případné využití výsledků, získaných v této práci, mimo Univerzitu Karlovu v Praze je možné pouze po písemném souhlasu této univerzity.

Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena v evidenci vypůjčovatelů.

V Praze dne 12. 5. 2010

.....
podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce, Prof. RNDr. Jitce Rychtařkové, CSc., za poskytnuté konzultace a materiál, cenné rady a také za čas věnovaný mé bakalářské práci.

Na závěr bych ráda poděkovala své rodině a blízkému okolí za jejich podporu a trpělivost při mém studiu.

Trendy a kontexty prokreačního chování na území bývalé NDR a NSR

Abstrakt

Cílem práce je analyzovat trendy plodnosti na území bývalé NDR a NSR po roce 1952 až do současnosti a zjistit postoje obyvatel bývalé NDR a NSR k rodičovství. Analýza plodnosti je zaměřena na popis vývoje počtu živě narozených dětí v manželství i mimo něj, úhrnné plodnosti, průměrného věku matek při narození dítěte a měr plodnosti podle věku. Reprodukční chování obyvatel na území NDR a NSR bylo rozdílné a i po sjednocení Německa (3.10. 1990) si zachovalo svá specifika. Další část práce se zabývá studii týkající se postojů obyvatel SRN k rodičovství a jejich očekávání od rodinné politiky. Ze studií vyplývá, že děti již nejsou hlavní součástí života a přání podpory skrze rodinnou politiku je velmi výrazné. Nejdůležitější poznatky této bakalářské práce jsou shrnuty v závěru.

Klíčová slova: plodnost, NDR, NSR, postoje k rodičovství, rodinná politika

Trends and settings of fertility behaviour in former GDR and FRG

Abstract

The objective of the study is to analyse fertility trends in the former GDR and FRG after 1952 to the present and to examine the population attitudes towards parenthood. Fertility analysis is concentrated on investigating trends in marital and extramarital live births, total fertility rate, mean age at childbirth and fertility rates by age. Reproductive behaviour in GDR and FRG was different and after unification Germany (3 October 1990) has preserved its specifics. Another part of the study deals with the attitudes of the population of FRG to parenthood and their expectations regarding family policy. The results show that children aren't a major life value for Germans and the demands related to family policy measures are there excessive. The main findings of this study are summarized in the conclusion.

Keywords: fertility, GDR, FRG, attitudes to parenthood, family policy

Obsah

Přehled použitých zkratk	6
Seznam tabulek	7
Seznam grafů	8
1 Úvod	9
2 Terminologie a zdroje dat	11
2.1 Terminologie	11
2.2 Statistika a zdroje dat	12
2.3 Ukazatelé plodnosti	13
3 Historické souvislosti	14
3.1 Situace po druhé světové válce	14
3.2 Německá demokratická republika	15
3.3 Spolková republika Německo	15
3.4 Sjednocení Spolkové republiky Německo.....	16
3.5 Historie statistiky.....	16
4 Vývoj plodnosti	17
4.1 Počet živě narozených dětí v letech 1952 až 2008	17
4.1.1 Vývoj počtu dětí narozených mimo manželství v letech 1952 až 2008.....	19
4.2 Úhrnná plodnost v letech 1952 až 2008	20
4.2.1 Vývoj úhrnné plodnosti v Německé demokratické republice.....	20
4.2.2 Vývoj úhrnné plodnosti v Německé spolkové republice	21
4.3 Průměrný věk matek při narození v letech 1960 až 2007	22
4.4 Míry plodnosti podle věku v letech 1990 až 2008	23
5 Postoje obyvatelstva bývalé NDR a NSR k rodičovství	26
5.1 Zdroje dat	26
5.2 Přání mít děti dětech.....	28
5.3 Důvody, proč mít nebo nemít děti.....	33
5.4 Očekávání lidí od rodinné politiky	38
6 Závěr	46
Seznam použité literatury	49

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

BiB	Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung
EHK	Evropská hospodářská komise
EHS	Evropské hospodářské společenství
FFS	Family and Fertility Survey
GGG	Generations and Gender Survey
NATO	Severoatlantická aliance
NDR	Německá demokratická republika
NSR	Německá spolková republika
OSN	Organizace spojených národů
PPA 1	Population Policy Acceptance 1
PPA 2	Population Policy Acceptance 2
PPAS	Population Policy Acceptance Study
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
úp	úhrnná plodnost
USA	Spojené státy americké
WHO	Světová zdravotnická organizace

SEZNAM TABULEK

Tab. 1	Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených v a mimo manželství, (bývalá) NDR a NSR, vybrané roky.....	18
Tab. 2	Otázky týkající se přání mít děti ve studiích DDR-Kinderwunschstudie, DJI-Familiensurvey a PPAS	28
Tab. 3	Přání bezdětných mít děti podle počtu dětí v (bývalé) NDR a NSR, v průběhu času (v %)	31
Tab. 4	Přání mít děti podle počtu požadovaných dětí u mužů a žen (v %) a průměrný počet dětí v bývalé NDR a NSR.....	32
Tab. 5	Důvody rodičů a bezdětných, proč nemít (další) dítě	38
Tab. 6	Opatření, která by měla usnadnit mít děti, vychovávat je a pečovat o ně.....	41

SEZNAM GRAFŮ

Obr. 1	Počet živě narozených dětí v (bývalé) NDR a NSR, 1952–2008	19
Obr. 2	Podíl živě narozených dětí mimo manželství v SRN, (bývalé) NDR a NSR, 1952–2008	20
Obr. 3	Úhrnná plodnost v SRN, (bývalé) NDR a NSR, 1952–2008.....	22
Obr. 4	Průměrný věk matek při porodu v SRN, (bývalé) NDR a NSR, 1960–2007.....	23
Obr. 5	Míry plodnosti podle věku, (bývalá) NDR a NSR, vybrané roky.....	24
Obr. 6	Míry plodnosti podle věkových skupin, bývalá NDR, 1990–2008.....	25
Obr. 7	Míry plodnosti podle věkových skupin, bývalá NSR, 1990–2008	25
Obr. 8	Přání bezdětných mít děti v (bývalé) NDR, v průběhu času.....	29
Obr. 9	Přání bezdětných mít děti v (bývalé) NSR, v průběhu času	30
Obr. 10	Přání bezdětných mít děti v SRN, 20-39 letí	32
Obr. 11	Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na Vaši radost a spokojenost ze života?	33
Obr. 12	Názor respondentů na potřebu mít děti k naplnění svého života	34
Obr. 13	Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na Vaši/partnerovy pracovní příležitosti?.....	35
Obr. 14	Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na Vaši finanční situaci?	36
Obr. 15	Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na pravděpodobnou péči a zabezpečení ve stáří?	37
Obr. 16	Schválení balíčků opatření rodinné politiky u mužů a žen v bývalé NDR a NSR.....	42
Obr. 17	Starat se o domácnost a děti je právě tak uspokojujivé, jako placená práce	43
Obr. 18	Předškolní dítě trpí, pokud jeho matka pracuje.....	44
Obr. 19	Schválení balíčku opatření „infrastruktura“ (nabídka péče) v závislosti na postavení v zaměstnání	45

Kapitola 1

Úvod

Spolková republika Německo se řadí mezi státy s dlouhodobě nízkou úrovní plodnosti. V roce 2008 činila úhrnná plodnost 1,38 živě narozeného dítěte na jednu ženu (na území bývalé Německé demokratické republiky 1,40 živě narozeného dítěte na jednu ženu a Německé spolkové republiky 1,37).

Prezident Spolkové republiky Německo, Horst Köhler, tvrdí, že bez dětí nemá Německo žádnou budoucnost, s tímto výrokem souhlasí i kancléřka Angela Merkel (Čikelová, 2006). Angela Merkel vyjádřila plnou podporu bývalé ministryni pro rodinnou politiku Ursule von der Leyen, která si dala za cíl zlepšit podmínky pro sladění profesního a rodinného života.

Německá demokratická republika (NDR) a Německá spolková republika (NSR) samostatně existovaly zhruba čtyřicet let (1949–1990). Dne 3. října 1990 se tyto dvě republiky sjednotily a tímto krokem došlo ke společenským změnám, které měly vliv nejen na reprodukční chování obyvatelstva bývalé NDR. Od sjednocení Německa uběhlo již téměř 20 let, ale některé rozdíly mezi NDR a NSR i nadále přetrvávají. NDR a NSR byly dvě země, které sdílely stejný jazyk a kulturní zvyklosti, ale jejich politický a ekonomický systém byl odlišný (Kreyenfeld, 2004, str. 277). Rozdílné bylo zejména zapojení žen na trhu práce.

Důvodem výběru tohoto tématu je problém nízké úrovně plodnosti, se kterým se Spolková republika Německo již nějakou dobu potýká. Nízká úroveň plodnosti dělá starost nejen demografům, ale i politikům, kteří neví, jak stát zvládne financovat sociální systém. Ale jsou tu i jiné důvody, např. že děti jsou osamocené a převládá model jednodětných rodin a růst individualismu (Čikelová, 2006).

Cílem bakalářské práce je poskytnout přehled o trendech prokreačního chování na území bývalé NDR a NSR, v období 1952 až po současnost. Dále také zda přetrvávají rozdíly v reprodukčním chování na území bývalé NDR a NSR, které nastaly rozdělením Německa i po jeho sjednocení. Velká část práce je věnována studiím, které byly uskutečněny na území Spolkové republiky Německo. Studie se týkají postojů k dětem jak obyvatel bývalé NDR, tak obyvatel bývalé NSR.

Práce je rozdělena do několika kapitol. Kapitola 2 se zabývá terminologií, zdroji dat a ukazateli plodnosti, které byly v práci použity. V kapitole 3 jsou krátce zmíněny historické

souvislosti, tedy vznik států NDR a NSR, sjednocení Spolkové republiky Německa a také historie statistiky, resp. statistických úřadů v NDR a NSR.

Následující kapitola o vývoji plodnosti je rozdělena do dalších podkapitol. Věnují se počtu živě narozených dětí v manželství i mimo něj, úhrnné plodnosti, průměrnému věku matek při narození dítěte a mírám plodnosti podle věku. Zdrojem dat byl Spolkový statistický úřad (Statistisches Bundesamt Deutschland) ve Wiesbadenu.

Kapitola 5 je zaměřena na postoje obyvatelstva bývalé NDR a NSR k rodičovství. Zdrojem dat pro tuto kapitolu byly zejména studie Population Policy Acceptance Study a Generations and Gender Survey. Kapitola je rozdělena do několika částí. Jedna z nich se zabývá přáním mít děti, další se zaměřuje na důvody, proč mít a nemít děti a v závěru je zmíněno očekávání lidí od rodinné politiky.

V závěru jsou shrnuty důležité poznatky a vybrané výsledky z kapitoly 5, týkající se postojů obyvatelstva bývalé NDR a NSR na rodičovství.

Kapitola 2

Terminologie a zdroje dat

2.1 Terminologie

Uvedená terminologie byla převzata z publikací Demografie (nejen) pro demografy (Kalibová, 2009, str. 98-100) a Mnohojazyčný demografický slovník (Pavlík et al., 2005, str. 85-96), pokud není uvedeno jinak.

Porodnost je spolu s úmrtností základní složkou demografické reprodukce. Porodnost závisí zejména na plodivosti neboli fekunditě (schopnost ženy a muže, resp. páru rodit děti) a také na reprodukčním (demografickém) chování, ovšem je ovlivněna i populační politikou státu a určitý význam má i systém hodnot ve společnosti. Plodnost neboli fertilita je skutečný efekt plodivosti a vyjadřuje se počtem narozených dětí. Podle způsobu reprodukčního chování se páry rozlišují na plánující páry, tedy ty, kteří regulují počet narozených dětí a intervaly mezi jejich narozením (pomocí různých antikoncepčních metod) a na neplánující páry, které svoji plodnosti neplánují.

Narozené děti se dělí na živě a mrtvě narozené. Definice, které používá SRN doporučuje Světová zdravotnická organizace (WHO):

Za živě narozené dítě se považuje takové, které po opuštění matčina těla vykazuje alespoň jednu ze známek života (srdeční činnost, puls pupeční šňůry nebo dýchání plícemi). Ostatní plody jsou považovány za mrtvě narozené děti nebo za potrat.

Za mrtvě narozené dítě je od 1.7. 1979 považováno dítě s minimální porodní hmotností 1000 g (do té doby platila minimální délka těla dítěte 35 cm) a od 1.4. 1994 dítě s minimální porodní hmotností 500 g.

(Statistická ročenka 2001 pro Spolkovou republiku Německo v Matějcová, 2005, str. 8)

Narozené děti jsou klasifikovány podle legitimacy a pořadí dítěte:

Klasifikace podle legitimacy je závislá na rodinném stavu matky při narození dítěte, podle toho rozlišujeme na legitimní, tj. manželsky narozené a nelegitimní, tj. děti narozené mimo manželství.

Klasifikace podle pořadí odlišuje děti prvního pořadí, druhého atd. Pořadí narozených je určováno podle počtu všech předchozích narozených matce, nebo podle počtu z nynějšího manželství.

2.2 Statistika a zdroje dat

Hlavním zdrojem dat, dokumentů a publikací použitých pro vypracování této práce byl Spolkový statistický úřad (Statistisches Bundesamt Deutschland) ve Wiesbadenu (www.destatis.de) a také Spolkový ústav pro výzkum obyvatelstva (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, BiB, www.bib-demografie.de). Data, dokumenty a publikace byly dostupné na webových stránkách uvedených institucí. Některá data byla získána kontaktováním institucí, které jsou uvedeny výše.

Statistika za bývalou NDR a NSR je vzájemně dobře srovnatelná až po roce 1990, poněvadž po sjednocení Německa přebral Spolkový statistický úřad statistiku za bývalou NDR. Vzhledem k odlišné statistice před rokem 1990 je třeba při srovnávání dat za NDR a NSR počítat s určitou nepřesností.

Některá data za bývalou NDR a NSR nelze srovnávat, protože jsou v současnosti kontrolována např. míry plodnosti podle věku. Některé údaje po sjednocení Německa jsou uváděny za bývalou NDR a NSR zvlášť, pod označením „nové země s východním Berlínem“ neboli území bývalé NDR a „staré země se západním Berlínem“ neboli území bývalé NSR. Od roku 2001 statistiky nezahrnují do rozdělení „nové země“ a „staré země“ Berlín, východní, ani západní.

Změnou pro statistiku bývalé NDR byla i změna definice živě a mrtvě narozeného dítěte. Po sjednocení Německa přešla na definici používanou bývalé NSR a doporučenou WHO (viz podkapitola 2.1 Terminologie, str. 11).

Živě a mrtvě narozené dítě se v NDR definovalo následovně:

Za živě narozené dítě je považováno dítě, které po úplném opuštění matčina těla, nezávisle na přerušení pupeční šňůry nebo vypuzení placenty, vykazuje srdeční činnost a dech.

Za mrtvě narozené dítě se považuje plod s minimální hmotností 1000 g, který po vyjmutí z matčina těla nevykazuje ani srdeční činnost ani nedýchá nebo vykazuje pouze jednu ze známek života.

(Statistická ročenka pro Německou demokratickou republiku z roku 1990 v Matějcová, 2005, str. 8)

Analýza vývoje plodnosti byla provedena vzhledem k dostupnosti dat za obě bývalé republiky, NDR a NSR. Počet živě narozených dětí a úhrnná plodnost je tedy analyzována od roku 1952, ale data za průměrný věk matek při narození byla dostupná až od roku 1960. Jak již bylo zmíněno míry plodnosti podle věku se nyní kontrolují, tudíž její vývoj je popsán až od roku 1990, tedy po sjednocení Německa.

V práci jsou označením NDR (Německá demokratická republika) a NSR (Německá spolková republika) myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa. Označením SRN (Spolková republika Německo) je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3. říjnu 1990.

2.3 Ukazatelé plodnosti

Následující vzorce pro výpočet vybraných ukazatelů plodnosti byly převzaty z publikace Základy demografie (Pavlík et al, 1986, str. 286-295).

Nejčastěji používaným ukazatelem je *obecná míra plodnosti* (f), který udává počet živě narozených dětí (N^v) na 1000 žen v reprodukčním věku (P_{15-49}^z) v daném roce.

$$f = \frac{N^v}{P_{15-49}^z} * 1000$$

Plodnost žen se mění v závislosti na věku žen, vhodným ukazatelem je *míra plodnosti podle věku* (f_x) neboli *specifická míra plodnosti*. Tento ukazatel je definovaný jako počet živě narozených dětí (N_x^v) ženám v určitém věku (P_x^z) vztahený ke střednímu stavu žen příslušného věku v daném roce.

$$f_x = \frac{N_x^v}{P_x^z}$$

Úhrnná plodnost ($úp$) je součet specifických měr plodností (f_x) v daném kalendářním období. Tento ukazatel plodnosti se dá prezentovat jako průměrný počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu během jejího reprodukčního období (nejčastěji 15-49 let), pokud se nezmění reprodukční chování.

$$úp = \sum_{x=15}^{x=49} f_x$$

Jestliže se hodnota úhrnné plodnosti rovná 2,1 je výhledově zajištěna prostá reprodukce populace bez početních změn (jen při nízké úmrtnosti). Klesne-li pod tuto hodnotu, početní stav populace se dlouhodobě snižuje a naopak (Kalibová, 2009, str. 100).

Průměrný věk ženy při narození dítěte (\bar{x}) se počítá jako úhrn měr plodnosti podle věku ženy vynásobený středou věkových intervalů vztahený k sumě měr plodnosti podle věku ženy.

$$\bar{x} = \frac{\sum(x_c * f_x)}{\sum f_x}$$

Kapitola 3

Historické souvislosti

3.1 Situace po druhé světové válce

Německo v roce 1939 rozpoutalo druhou světovou válku (1939–1945), kde bylo poraženo. Dne 8. května 1945 Německo kapitulovalo a válka v Evropě skončila. Čtyři vítězné velmoci, Francie, SSSR, USA a Velká Británie, převzaly 5. června formálně moc v Německu (Ort, 2000, str. 125).

V období od 17. července do 2. srpna 1945 se konala konference v Postupimi, hlavním cílem bylo dohodnout se o poválečném uspořádání Evropy a zejména Německa. Německo bylo obnoveno jako jeden celek, který byl spravován ve čtyřech okupačních zónách – francouzské, sovětské, americké a britské. Hlavní město Berlín bylo také rozděleno na čtyři okupační zóny. Na konferenci ministrů zahraničních věcí v Moskvě v květnu 1947 se v otázce Německa projeví spory mezi velmocemi. Západní mocnosti navrhovaly federalizaci Německa, Sovětský svaz však trval na vytvoření jednotné ústřední německé vlády, což navíc podmiňoval takovým způsobem „demokratizace a demilitarizace“, který důsledně uplatňoval ve své okupační zóně a který fakticky znamenal postupnou sovětizaci té části Německa, kterou SSSR kontroloval (Kuklík et al., 2002, str. 114). K podpisu mírové smlouvy s poraženým Německem tedy nedošlo. Marshallův plán, který byl vyhlášen 5. července 1947, kladl důraz na obnovu Německa jako demokratického, prosperujícího státu. Sovětský svaz nabízenou účast v Marshallově plánu odmítl. Po těchto komplikacích prováděly západní mocnosti ve svých okupačních zónách rozdílnou politiku zcela otevřeně a bylo otázkou času, kdy na německém území vzniknou dva různé územní a státní subjekty (Kuklík et al., 2002, str. 118).

Nejdříve byla sjednocena okupační zóna americká a britská, které se říkalo Bizonie a v platnost vstoupila 1. ledna 1947. V dubnu 1948 se připojila i okupační francouzská zóna a vznikla Trizonie. V sovětské okupační zóně byla prováděna radikální ekonomická a sociální opatření a demokratický život byl omezen (Kuklík et al., 2002, str. 118).

Začátkem června 1948 v Londýně na konferenci ministrů zahraničních věcí USA, Velké Británie Francie i se zástupci Belgie, Nizozemska a Lucemburska bylo rozhodnuto o vytvoření německého státu ze tří okupačních zón, o vypracování jeho ústavy a provedení měnové reformy. Na to zareagoval Sovětský svaz blokadou všech pozemních přístupových cest do západní části

Berlína a tím způsobil berlínskou krizi. Jelikož byly uzavřeny i zásobovací cesty, tak zásobování zajišťoval pouze letecký most. Blokáda západního Berlína skončila v květnu roku 1949, kdy sovětská okupační správa zrušila svá opatření (Kuklík et al., 2002, str. 118–119).

Dne 7. září 1949 byla ve Spolkovém sněmu vyhlášena Spolková republika Německo (SRN). Západním Berlín získal samostatné postavení, podílel se na práci Spolkového sněmu i na politickém životě Spolkové republiky Německo, ale pouze s poradním hlasem (Kuklík et al., 2002, str. 119). O měsíc později, 7. října 1949, byla vyhlášena Německá demokratická republika (NDR).

Vláda NDR se rozhodla, že si hranici Západního Berlína s NDR a východní částí Berlína vezme pod svou kontrolu. A v roce 1961 se na těchto hranicích začala stavět zeď, která znemožnila nekontrolované kontakty (Ort, 2000, str. 184). Přístup SRN do západního Berlína zůstal zachován (Kuklík et al., 2002, str. 168).

3.2 Německá demokratická republika

Německá demokratická republika vznikla 7. října 1949 na území sovětské okupační zóny Německa. Rozloha činila 108 182 km² a hlavním městem se stal (východní) Berlín. (Honzák et al., 1997, str. 424). Německou demokratickou republiku tvořilo 5 spolkových zemí: Braniborsko, Durynsko, Meklenbursko, Přední Pomořansko, Sasko a Sasko–Anhaltsko a východní část Německa. V roce 1952 byla provedena státní reforma, která uvedené historické země zrušila a nahradila je 15 kraji: Drážďany (Dresden), Erfurt, Frankfurt nad Odrou, Gera, Halle nad Sálou, Chotěbuz (Cottbus), Karl-Marx-Stadt, Lipsko (Leipzig), Magdeburg, Neubrandenburg, Postupim, Rostock, Schwerin, Suhl a východní část Berlína. NDR se stala členem RVHP (od roku 1950), Varšavské smlouvy (od roku 1955) i členem OSN (od roku 1973) (Honzák et al., 1997, str. 424).

3.3 Spolková republika Německo

Spolková republika Německo vznikla na území okupačních zón Velké Británie, USA a Francie v Německu dne 7. září 1949, její rozloha byla 248 198 km² a hlavním městem se stal Bonn. Spolková republika Německa se členila na 10 spolkových zemí: Bádensko–Württembersko, Bavorsko, Brémy, Dolní Sasko, Hamburk, Hesensko, Rýnsko–Falc, Severní Porýní–Vestfálsko a Šlesvicko–Holštýnsko a samostatnou jednotkou byl západní Berlín. V roce 1957 bylo k Spolkové republice Německo připojeno po předchozím referendu Sársko. Spolková republika Německo je od roku 1955 členem NATO a od roku 1957 EHS (EU). (Honzák et al., 1997, str. 621).

3.4 Sjednocení Spolkové republiky Německo

Dne 9. listopadu 1989 padla berlínská zeď, symbol studené války. V září 1990 obhájila německá diplomacie na konferenci v Moskvě koncepci spojení obou německých států (Kuklík et al., 2002, str. 186). NDR tak zanikla 3. 10. 1990 v důsledku připojení k Spolkové republice Německo – sjednocení Německa. Na území bývalé NDR bylo nově vytvořeno, resp. obnoveno 5 spolkových zemí (Braniborsko, Durynsko, Meklenbursko, Svobodný stát Sasko a Sasko–Anhaltsko) (Honzák et al., 1997, str. 424). Berlín povýšil na spolkovou zemi a roku 1991 byl prohlášen hlavním městem Spolkové republiky Německo (Honzák et al., 1997, str. 98). Dnes Spolkovou republiku Německo tvoří 16 spolkových zemí a její rozloha je 356 954 km² (Honzák et al., 1997, str. 621).

3.5 Historie statistiky

Po druhé světové válce, tedy po roce 1945, vznikl v Hamburku v roce 1946 Statistický úřad britské okupační zóny. V americké zóně byly zřízeny zemské statistické úřady, koordinované Statistickým výborem ve Stuttgartu. Ve sjednocené britské a americké okupační zóně byl v roce 1948 zřízen Statistický úřad sjednocené hospodářské oblasti (Statistische Amt des Vereinigten Wirtschaftsgebietes), z kterého po založení Spolkové republiky Německo (1949) vznikl Spolkový statistický úřad (Statistisches Bundesamt Deutschland) ve Wiesbadenu (Statistisches Bundesamt Deutschland, b).

Pro území pozdější NDR byla založena v roce 1945 Německá centrální správa pro statistiku (Deutsche Zentralverwaltung für Statistik) v sovětské okupační zóně (Centrální statistický úřad, německy Statistisches Zentralamt). Vybudovány byly i statistické zemské úřady a statistické okresní úřady. V letech 1950 až 1952 následovala - mimo jiné v důsledku územní reformy (zrušení zemí a vznik 15 krajů) - centralizace úřední statistiky na území NDR. Pod vedením Centrálního statistického úřadu ve východním Berlíně bylo 15 krajských a 223 okresních úřadů. To bylo zachováno až do přistoupení NDR k Spolkové republice Německo (3. říjen 1990). Rozsah zveřejněných statistických výsledků NDR není tak podrobný jako rozsah statistik Spolkové republiky Německo před sjednocením (Statistisches Bundesamt Deutschland, b).

Po sjednocení Německa začaly okamžitě platit v bývalé NDR a východním Berlíně statistické zákony Spolkové republiky Německo. V současnosti ve Spolkové republice Německo existuje Spolkový statistický úřad (Statistisches Bundesamt Deutschland) ve Wiesbadenu, 14 zemských statistických úřadů a přibližně 100 nezávislých statistických úřadů ve městech a městských orgánech, které zpracovávají největší část spolkových, zemských a městských statistik (Statistisches Bundesamt Deutschland, b).

Kapitola 4

Vývoj plodnosti

Po druhé světové válce se ve vyspělých zemích zvýšil počet živě narozených dětí, důvodem tohoto nárůstu byl odklad porodů během války. Od konce 50. let do poloviny 70. let byl vývoj úhrnné plodnosti v obou částech Německa podobný (viz Obr. 3). V roce 1964 začal rychle klesat počet živě narozených dětí v NDR a od roku 1967 také v NSR. Za poklesem počtu živě narozených v obou republikách však stály jiné faktory. Zatímco v Německé spolkové republice se plodnost snižovala v důsledku změn souvisejících s druhým demografickým přechodem, v Německé demokratické republice její úroveň poklesla s legalizací potratů (BiB, a). Rozdíly úhrnné plodnosti patrné zejména v z první poloviny 90. let (po sjednocení Německa, v roce 1990) dnes už zmizely (BiB, a), hodnota úhrnné plodnosti činila v roce 2008 v bývalé NDR 1,40 dítěte na jednu ženu a v bývalé NSR 1,37. Některé rozdíly však přetrvávají, např. vyšší podíl dětí narozených mimo manželství v bývalé NDR nebo nižší věk matek při narození dítěte v bývalé NDR v porovnání s bývalou NSR.

4.1 Počet živě narozených dětí v letech 1952 až 2008

V roce 2008 se ve Spolkové republice Německo živě narodilo 682 514 dětí. Nejmenší počet živě narozených dětí po druhé světové válce byl v roce 2006, to se narodilo 672 724 dětí. V prvním poválečné roce (1946) se narodilo o 27 % víc dětí než v roce 2006 (Pötzsch, 2007, str. 8). V roce 1964 se, za obě území (NDR i NSR), narodilo nejvíce dětí, 1 357 304.

Tab. 1 - Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených v a mimo manželství, (bývalá) NDR a NSR, vybrané roky

Rok	(bývalá) NDR			(bývalá) NSR		
	Počet živě narozených	Z toho v manželství (v %)	Z toho mimo manželství (v %)	Počet živě narozených	Z toho v manželství (v %)	Z toho mimo manželství (v %)
1952	306 004	87,0	13,0	799 080	91,0	9,0
1955	293 280	87,0	13,0	820 128	92,1	7,9
1960	292 985	88,4	11,6	968 629	93,7	6,3
1965	281 058	90,2	9,8	1 044 328	95,3	4,7
1970	236 929	86,7	13,3	810 808	94,5	5,5
1975	181 798	83,9	16,1	600 512	93,9	6,1
1980	245 132	77,2	22,8	620 657	92,4	7,6
1985	227 648	66,2	33,8	586 155	90,6	9,4
1989	198 922	66,4	33,6	681 537	89,8	10,2
1990	178 476	65,0	35,0	727 199	89,5	10,5
1995	83 847	58,2	41,8	681 374	87,1	12,9
2000	111 267	48,5	51,5	655 732	81,4	18,6
2005	96 727	40,5	59,5	560 092	76,9	23,1
2008	101 346	39,3	60,7	549 232	74,2	25,8

Poznámky: Od roku 2001 bez východního a západního Berlína.

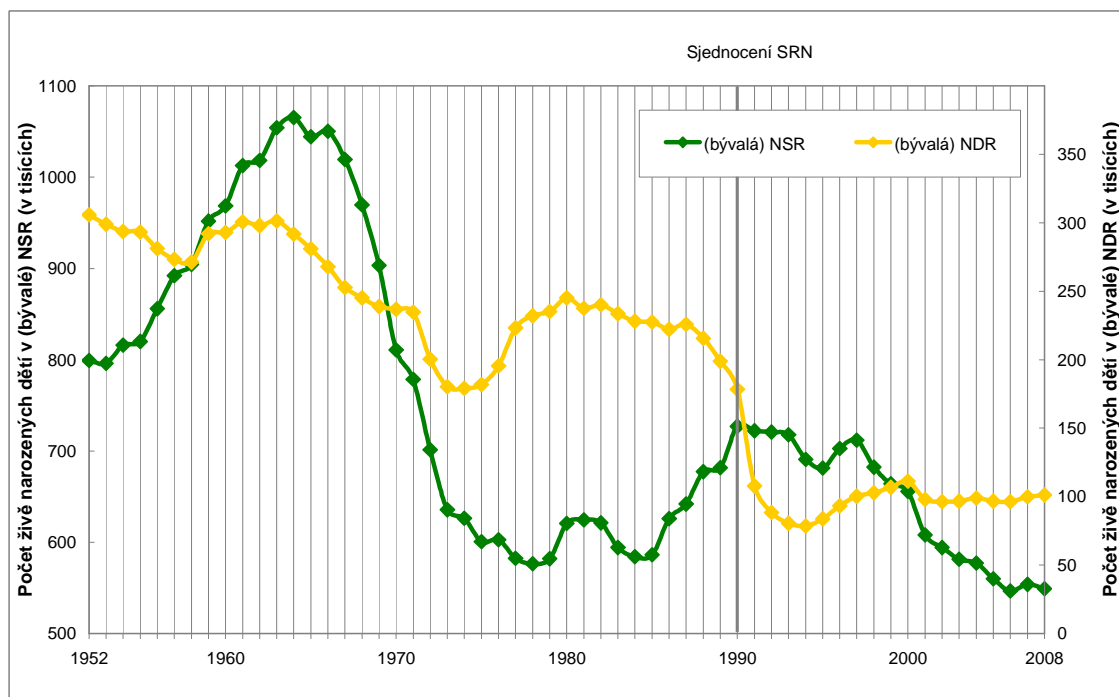
Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, vlastní výpočty

Na Obr. 1 vidíme vývoj počtu živě narozených dětí v Německé demokratické republice a Německé spolkové republice mezi lety 1952 a 2008. V první polovině 60. let začal klesat počet živě narozených dětí v NDR i NSR. Však od konce 70. let do poloviny 80. let se počet živě narozených dětí v NDR zvýšil díky rozsáhlým státním opatřením pro rodiny s dětmi, která byla zavedena v 70. letech (Pötzsch, 2007, str. 8). V prvních letech po sjednocení Německa, mezi lety 1990 a 1994, se počet živě narozených dětí snížil o více než polovinu, ze 178 476 na 78 698. Důvodů bylo několik, bližší vysvětlení v podkapitole 4.2.1 Vývoj úhrnné plodnosti v Německé demokratické republice. Poté počet narozených stoupl a od roku 2001 se v bývalé NDR ročně narodí kolem 100 000 dětí.

V NSR počet živě narozených dětí klesal až do poloviny 80. let. Zvýšení zaznamenané v 90. letech je hlavně spojováno s vyšším počtem žen ve fertlním věku (15-49 let) a mírným nárůstem průměrného počtu dětí na jednu ženu (Pötzsch, 2007, str. 8). V roce 1998 však opět počet živě narozených dětí začal klesat a neustále klesá.

Obr. 1 - Počet živě narozených dětí v (bývalé) NDR a NSR, 1952–2008

Poznámky: Od roku 2001 bez východního a západního Berlína.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland

4.1.1 Vývoj počtu dětí narozených mimo manželství v letech 1952 až 2008

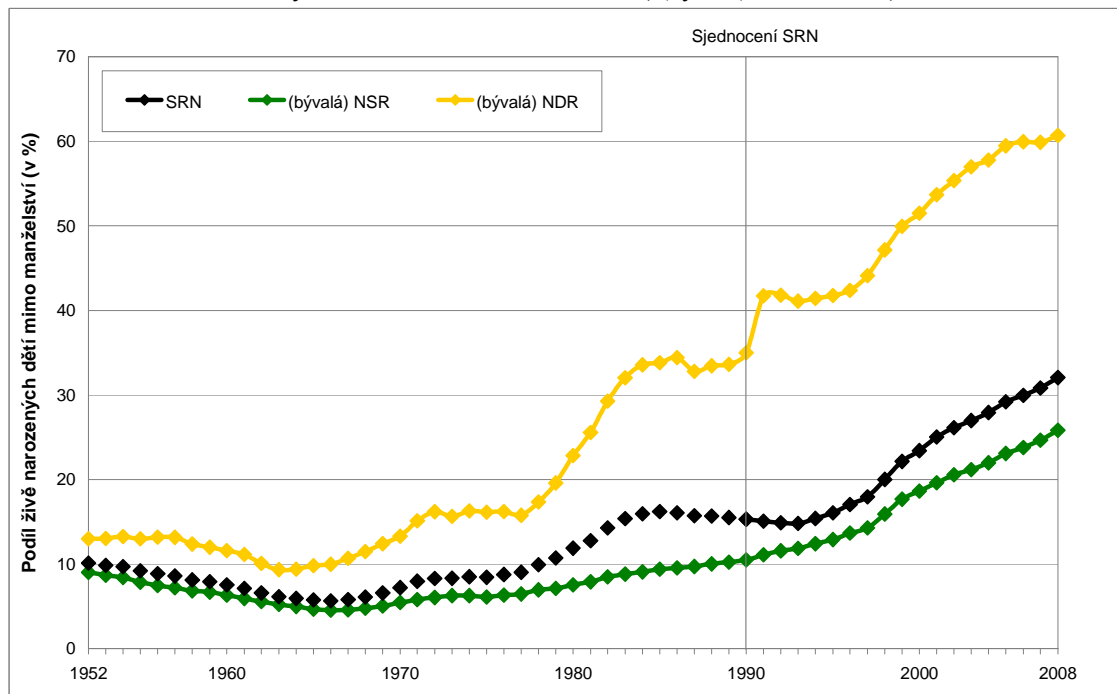
V Spolkové republice Německo v roce 1990 byl podíl živě narozených dětí mimo manželství 15,3 % a do roku 2008 se více než zdvojnásobil, na hodnotu 32,1 %. Růst tohoto podílu může znamenat, že sňatek se nezdá být závazný pro založení rodiny s dětmi. V porovnání s Francií nebo Švédskem to není vysoký podíl. Podle dat z Eurostatu k roku 2007 se ve Francii živě narodilo 51,69 % dětí mimo manželství, ve Švédsku to bylo dokonce 54,76 %.

Podíl dětí narozených mimo manželství v NSR byl vždy výrazně nižší než v NDR. V roce 1952 byl tento podíl 9,0 % a do roku 1990 vzrostl jen o 1,5 % (v NDR vzrostl o 22,0 %). Od začátku 90. let však tento podíl roste a v roce 2008 dosáhl hodnoty 25,8 %.

V NDR byl vždy vysoký podíl živě narozených dětí mimo manželství. V roce 1952 byl tento podíl 13,0 % a od konce 70. let má rostoucí trend. Růst podílu dětí narozených mimo manželství souvisí s opatřeními rodinné politiky, zejména zavedení „Babyjahr“. Babyjahr od roku 1976 přiznává jeden rok mateřské dovolené vdáným ženám, které porodily dítě druhého a vyššího pořadí a neprovdaným ženám již od prvního dítěte (Gysi, Speigner 1983; Frerich, Frey 1993; Trappe 1995; Cromm 1998 v Kreyenfeld et al., 2004, str. 16). V roce 1986 byl Babyjahr rozšířen na všechny narozené, tedy i na první narozené v manželství, ale toto opatření nevedlo k poklesu podílu dětí narozených mimo manželství (Kreyenfeld et al., 2004, str. 16). Když po sjednocení Německa bývalá NDR převzala institucionální systém „užšího spojení sňatku a reprodukčního chování“ bývalé NSR (Höhn, Dorbitz 1995, str. 171 v Kreyenfeld et al., 2004, str. 16), čekalo se, že podíl dětí narozených mimo manželství klesne. Ale tento vzor chování v bývalé NDR se neprosadil, v roce 1990 byl podíl dětí narozených mimo manželství

35 % a v následujících letech měl nadále rostoucí trend. V roce 2000 se dokonce narodilo více dětí mimo manželství (51,5 %) než v manželství a v roce 2008 vystoupal podíl živě narozených mimo manželství na 60,7 %.

Obr. 2 - Podíl živě narozených dětí mimo manželství v SRN, (bývalé) NDR a NSR, 1952– 2008

Poznámky: Od roku 2001 bez západního a východního Berlína.

Hodnoty označené pouze černou značkou jsou retrospektivně vypočítané.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland

4.2 Úhrnná plodnost v letech 1952 až 2008

4.2.1 Vývoj úhrnné plodnosti v Německé demokratické republice

Od roku 1952 se úhrnná plodnost zvyšovala až do poloviny 60. let, kromě poklesu v letech 1956–1958. V tomto období se hodnota úhrnné plodnosti pohybovala v rozmezí 2,21–2,51 živě narozeného dítěte na jednu ženu. V roce 1964 dosáhla úhrnná plodnost svého maxima 2,51 (sledované období 1952–2008), poté klesala až do roku 1975. Hranice úhrnné plodnosti 2,1 živě narozeného dítěte na jednu ženu byla naposledy překročena v roce 1971 (2,13). Tato hranice zajišťuje přirozenou obnovu populace v dlouhodobém pohledu, pokud klesne pod 2,1 početní stav populace se přirozenou měnou výhledově bude snižuje. Pokles plodnosti souvisel zpřístupněním antikoncepce a legalizací potratů v roce 1972 (BiB, a). Na počátku 70. let došlo k několika důležitým legislativním změnám, které ve svém výsledku podpořily reprodukční chování populace. V důsledku pronatalitních opatření rodinné politiky došlo k rychlému nárůstu úhrnné plodnosti až na úroveň 1,94 živě narozeného dítěte na 1 ženu v roce 1980. Jejich

účinnost se však poměrně rychle vyčerpala a po roce 1980 začala plodnost opět klesat k hodnotě 1,52 v roce 1990 (Husák, 2007).

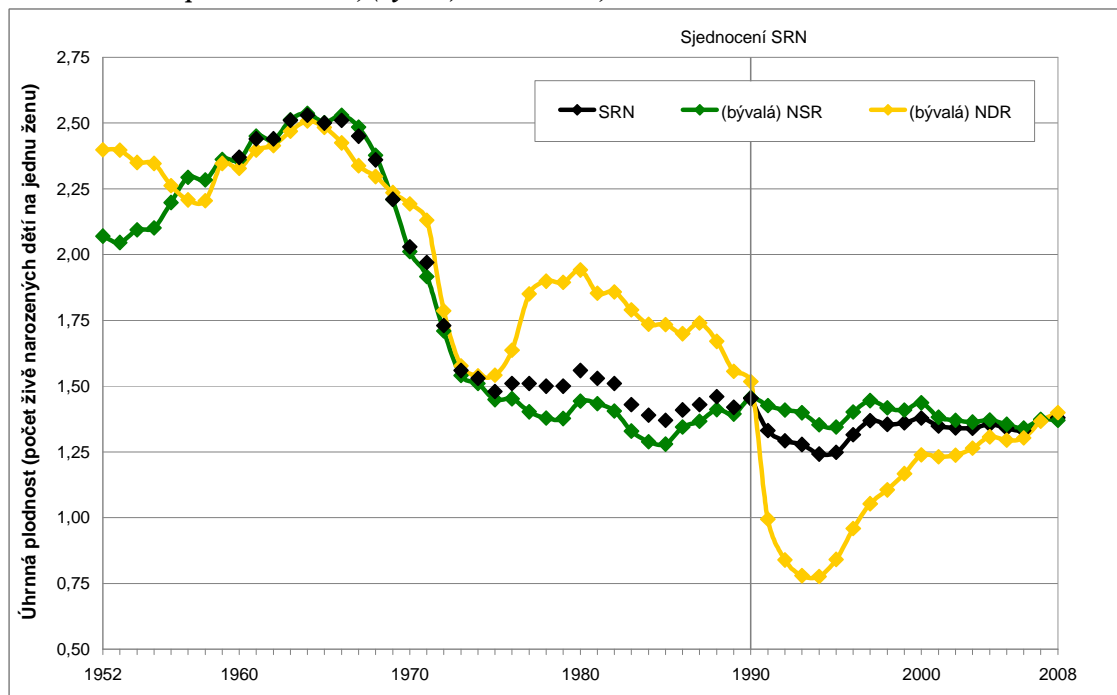
Po sjednocení Německa (1990) se v bývalé NDR úhrnná plodnost ještě výrazněji snížila. Obyvatelé bývalé NDR se přizpůsobovali na nový životní styl, byla zde vyšší nezaměstnanost a panovala větší nejistota. Po roce 1990 založení rodiny bylo odsunuto do vyššího věku a byla přijata opatření, která relativně méně podporovala rodiny (BiB, a). Od roku 1991 až do roku 2003 byla úhrnná plodnost pod hranicí 1,3 živě narozeného dítěte na jednu ženu, nejnižší hodnota 0,78 byla zaregistrována v letech 1993–1994. Takto nízká hodnota nebyla nikdy zaznamenána a hovoří se o tzv. demografickém šoku (Husák, 2007). Podle McDonalda země s úhrnnou plodností 1,3 a nižší se již nacházejí v nebezpečné zóně pastí nízké plodnosti a pro ně je výhledové oživení plodnosti velmi problematické a imigrace by musela být neúnosně masivní¹ (Rychtaříková, 2007, str. 80). Nízká plodnost v prvních letech (1992-1994) po sjednocení je spojována s dvěma vlivy - nerealizovanou plodností mladších žen, které (ještě) děti nechtěly a starších žen, které měly alespoň jedno dítě (Kreyenfeld et al., 2004, str. 7). Od tohoto minima se úhrnná plodnost zvyšuje a v roce 2008 dosáhla hodnoty 1,40.

4.2.2 Vývoj úhrnné plodnosti v Německé spolkové republice

Po druhé světové válce se úhrnná plodnost zvyšovala až do roku 1964, kde dosáhla maxima 2,54 dítěte na jednu ženu (sledované období 1952–2008). V roce 1967 započal významný pokles plodnosti, který v té době probíhal i v ostatních vyspělých západních evropských zemích a který je označován jako druhý demografický přechod (Husák, 2007). V roce 1970 úhrnná plodnost poprvé klesla pod hranici 2,1 dítěte na jednu ženu. Pokles plodnosti je způsoben menším počtem narozených než v letech předtím a k také odložení založení rodiny do pozdějšího věku (Statistisches Bundesamt Deutschland, a). Od poloviny 70. let až do současnosti úhrnná plodnost drží na nízké úrovni, pohybuje se kolem hodnoty 1,4 živě narozeného dítěte na jednu ženu. V letech 1984 a 1985 se úhrnná plodnost dokonce nacházela pod hranicí 1,3 dítěte na jednu ženu (minimum v roce 1985 – 1,28). NSR byla dokonce první vyspělou zemí, kde v mírových podmínkách klesla úhrnná plodnost až pod zmíněnou hranici úhrnné plodnosti. V poválečném období zde totiž nebyla přijata žádná propopulační opatření. Důvodem byla obava, že opatření podporující rodiny s dětmi by byla brána jako obdoba fašistické pronatalitní politiky (Höhn v Demografické informační centrum, 2005). Adolf Hitler v „Mein Kampf“ vyžadoval, aby se ženy zpět vrátily ke svému „prapůvodnímu poslání matky a hospodyně“, v rasové příručce „Rassenpolitik“ je uvedeno, že cílem politiky je dosáhnout, aby všichni zdraví, rasově a dědičně biologicky hodnotní rodiče viděli největší bohatství a naplnění svého života ve svých dětech. Myšleny jsou rodiny se čtyřmi a více dětmi (Mikš). V roce 2007 a 2008 byla úhrnná plodnost na úrovni 1,37 dítěte na jednu ženu.

¹ Hranice nízké plodnosti 1,3 živě narozených dětí jedné ženě v reprodukčním věku je alarmující také proto, že každá následující reprodukční generace, která trvá zhruba třicet let, se sníží na 63 % početnosti té předchozí, což ve výsledku znamená, že jestliže velikost první generace je 100, potom druhé je 63, třetí 40 a čtvrté 25 a to vše během 90 (3x30) let. Z psychologického hlediska lidé, kteří vyrůstají v prostředí, kde rodičovství není ceněno a páry spolu žijí bez dětí nebo pouze s jedním dítětem, mění i své celoživotní hodnotové orientace, kde rodina a děti nemají často místo. Z ekonomického hlediska si populace s dlouhodobě nízkou plodností vytvářejí nepříznivou věkovou strukturu (nedostatek ekonomicky aktivních), přičemž ani přistěhovalectví nic neřeší, protože by muselo nabýt obrovských rozměrů. (Rychtaříková, 2007, str. 80)

Obr. 3 - Úhrnná plodnost v SRN, (bývalé) NDR a NSR, 1952–2008

Poznámky: Hodnoty označené pouze černou značkou jsou retrospektivně vypočítané.

V období 1952–1989 pro věkovou skupinu žen 15 až 44 let.

Od 1990 pro věkovou skupinu žen 15 až 49 let.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

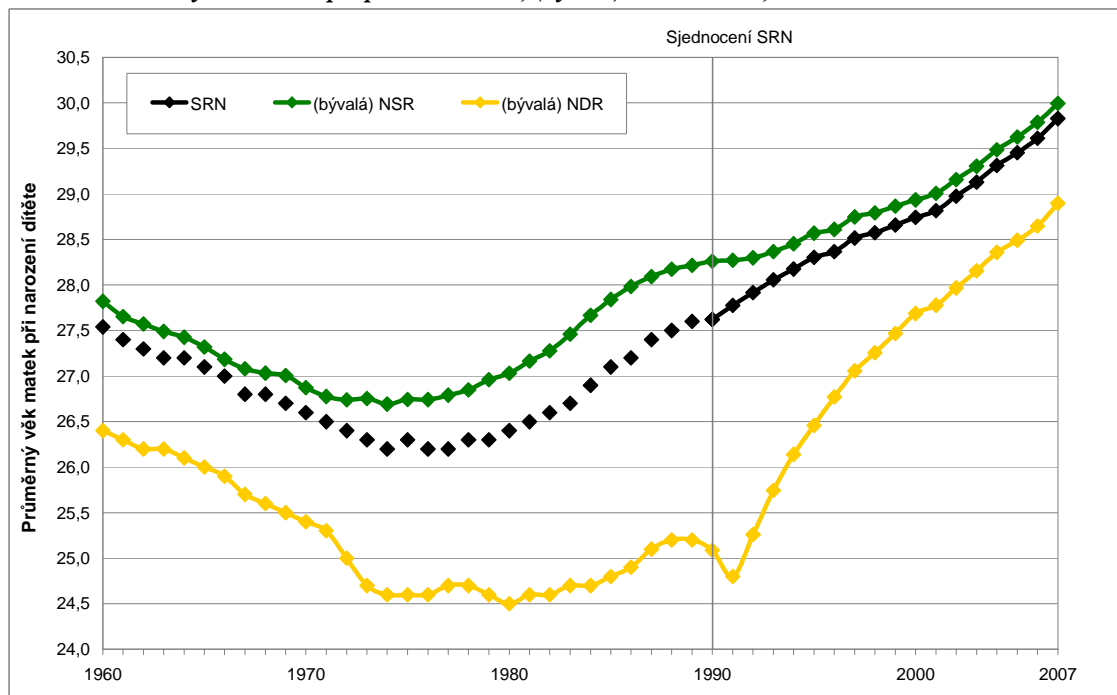
Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland

4.3 Průměrný věk matek při narození dítěte v letech 1960 až 2007

Z Obr. 4 vyčteme, že průměrný věk matek při narození byl vždy v Německé demokratické republice nižší. Vývoj průměrného věku matky při narození byl podobný v obou srovnávaných zemích. V roce 1960 byl průměrný věk matek při narození ve Německé spolkové republice 27,8 let, v Německé demokratické republice byl o 1,4 roky nižší (26,4 let). V NSR do poloviny 70. let průměrný věk matek při narození klesá na hodnoty 26,7 let a od roku 1978 začíná plynule růst na 28,3 let v roce 1990 a na 30,0 let v roce 2007. V NDR byl nejnižší věk matek při narození v roce 1980 24,5 let. Od 80. let roste, krom poklesu mezi lety 1990 a 1991. Neboť se jedná o průměrný věk matek při narození bez ohledu na pořadí, tak hodnota je do určité míry ovlivněna celkovým počtem dětí. Pokles průměrného věku matek při narození dítěte po roce 1990 v bývalé NDR mohl také souviset s prudkým poklesem plodnosti a eventuálním rozením dětí nižšího pořadí v mladším věku. Od roku 1991 se průměrný věk matek při narození zvýšil o 4,1 let, tedy na 28,9 let. Největší rozdíl mezi průměrným věkem matek při narození dítěte mezi NSR a NDR byl v roce 1991 (rok po sjednocení Německa) 3,5 let, do roku 2003 se tento rozdíl snížil na 1,1 let a zatím se nemění. V roce 2007 činil průměrný věk při narození v bývalé NDR 28,9 let a v bývalé NSR 30,0 let.

Obr. 4 - Průměrný věk matek při porodu v SRN, (bývalé) NDR a NSR, 1960–2007

Poznámky: Hodnoty označené pouze černou značkou jsou retrospektivně vypočítané.

V období 1952–1989 pro věkovou skupinu žen 15 až 44 let.

Od 1990 pro věkovou skupinu žen 15 až 49 let.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

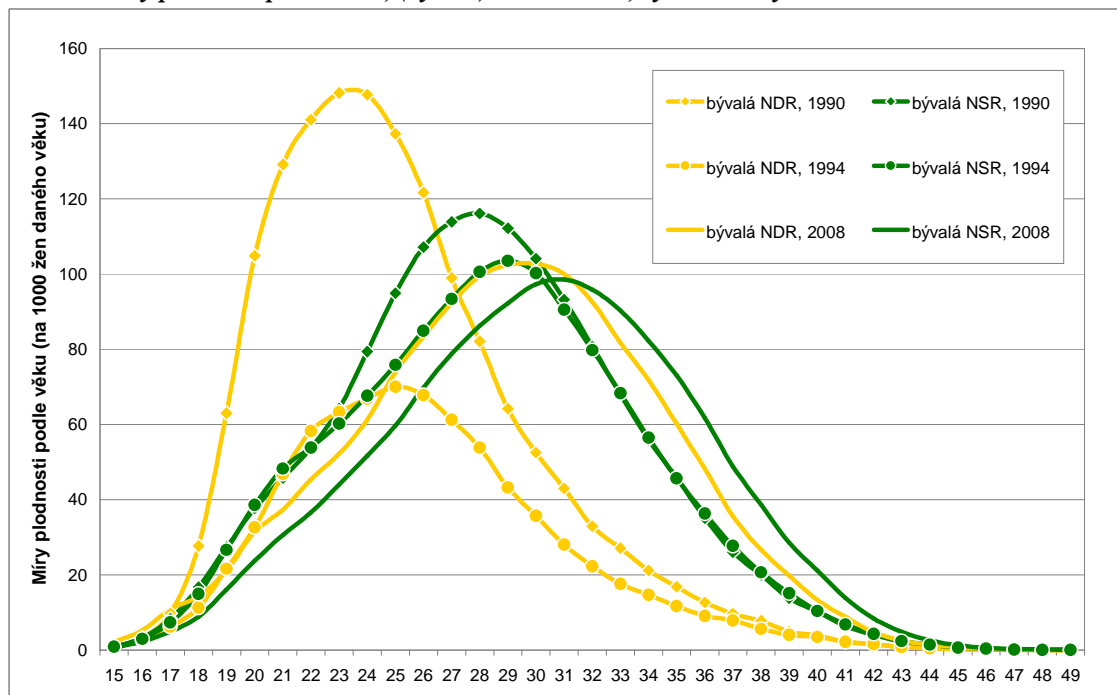
Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland

4.4 Míry plodnosti podle věku v letech 1990 až 2008

Obr. 5 zobrazuje rozložení plodnosti podle věku na území bývalé NDR a NSR v období po sjednocení Německa. Tvar křivek měř plodnosti se v průběhu času mění. Ve spolkových zemích bývalé NSR postupem času úroveň plodnosti klesá a dochází k posunu do vyššího věku. Na území bývalé NDR dosáhla plodnost nejnižší úrovně v letech 1993 a 1994, od té doby pomalu roste a přesouvá se do vyššího věku. Vrchol plodnosti je však stále vyšší v bývalé NSR.

Obr. 5 - Míry plodnosti podle věku, (bývalá) NDR a NSR, vybrané roky

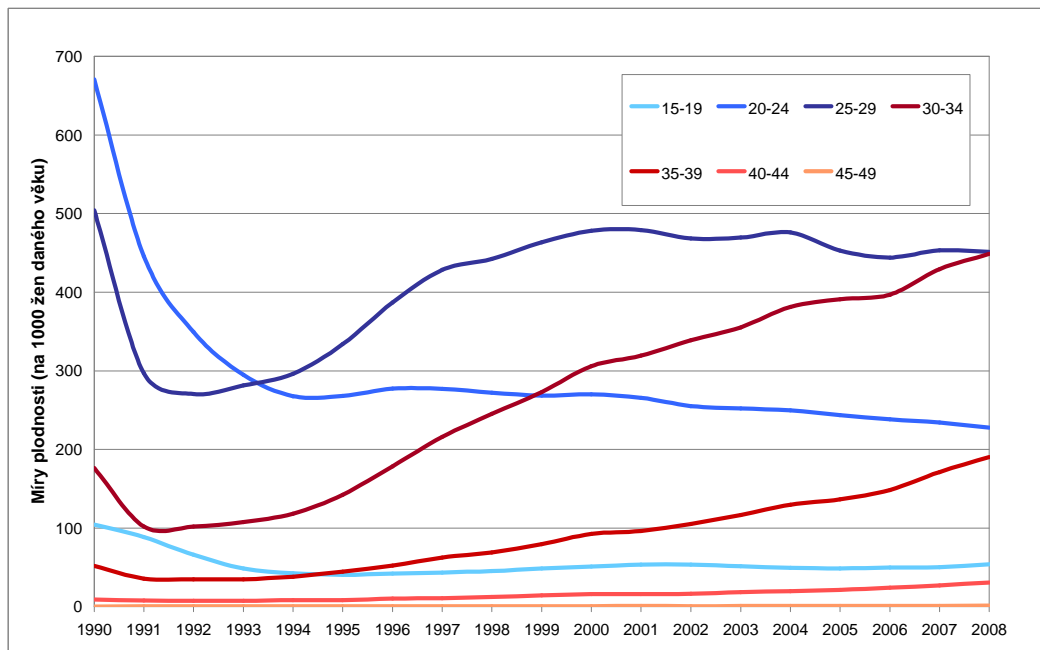

Poznámky: Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland

Na Obr. 6 vidíme vývoj měr plodnosti podle věkových skupin na území bývalé NDR po roce 1990. Po sjednocení Německa začala rychle klesat míra plodnosti ve věkové skupině 20–24 let, v období 1990 až 2008 se snížila zhruba o dvě třetiny. Na počátku 90. let klesala rapidně plodnost i u věkové skupiny 25–29 let, po období nejnižší plodnosti však začal ukazatel stoupat. Největší nárůst byl zaznamenán u věkové skupiny 30–34 let, počet dětí narozených této věkové skupině stoupl více než 2,5 krát. Nárůst u starších věkových skupin potvrzuje posun mateřství do pozdější fáze života.

Obr. 6 - Míry plodnosti podle věkových skupin, bývalá NDR, 1990–2008

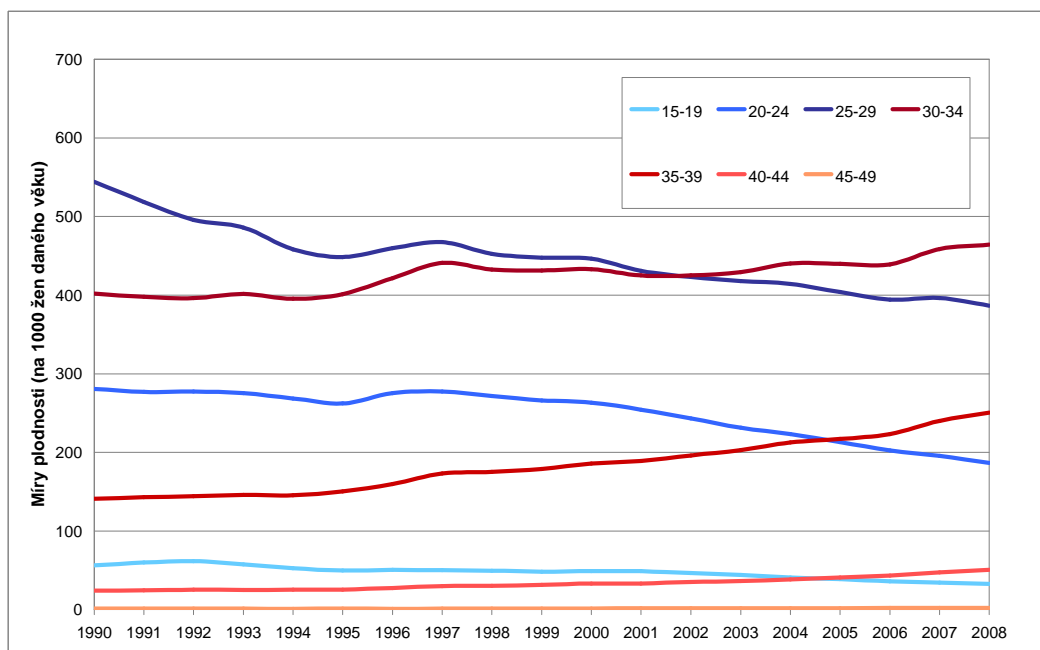

Poznámky: Označením NDR je myšleno území bývalého státu, které zanikl 3.10.1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, vlastní výpočty

Obr. 7 znázorňuje vývoj měr plodnosti v bývalé Německé spolkové republice v období po sjednocení Německa. Plodnost postupně stoupá u žen starších 30 let. Naopak u žen do 29 let klesá. Od roku 2002 se nejvíce dětí rodí ženám ve věkové skupině 30–34 let, druhou nejvíce rodičí věkovou skupinu je 25–29 letá.

Obr. 7 - Míry plodnosti podle věkových skupin, bývalá NSR, 1990–2008

Poznámky: Označením NSR je myšleno území bývalého státu, které zanikl 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, vlastní výpočty

Kapitola 5

Postoje obyvatelstva bývalé NDR a NSR k rodičovství

Tématem rodičovství (přání mít děti, důvody pro a proti rodičovství, očekávání lidí od rodinné politiky) se zabývá intenzivně BiB (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung) a pod jeho jménem bylo na toto téma zpracováno několik studií. Rozdíly mezi postoji obyvatel NDR a NSR přetrvávají i v tématice rodičovství. Rozdíly se vyskytují v načasování založení rodiny, hodnoty dětí, zaměstnanosti matek, postojích k zaměstnaným matkám a pokud jde o harmonizaci zaměstnání a rodiny.

Dítě dnes často přestává být hlavní náplní života a do popředí se dostává seberealizace jedince. Ve většině vyspělých populací se změnilo reprodukční chování na tzv. model pozdní plodnosti. Tento model je spojován s nižším počtem narozených dětí výrazně pod hranici prosté reprodukce (tj. úhrnná plodnost je pod 2,1 dítěte na jednu ženu), odkladem založení rodiny do vyššího věku a rostoucím podílem bezdětných (záměrně i nechtěně) žen (Kocourková, 2009, str. 226-227).

5.1 Zdroje dat

Přání mít děti byla několikrát zkoumána v různých studiích v bývalé NDR a NSR. Zdrojem dat v této kapitole jsou šetření provedená v roce 1982 a 1987 v NDR (Kinderwunschstudie, český překlad Studie na téma přání mít děti), DJI-Familiensurvey (Německý institut pro mládež-Šetření rodiny) uskutečněná v roce 1988 v NSR, Population Policy Acceptance Study (PPAS, Studie o přijetí populační politiky) realizována v roce 1992 a 2003 v SRN a Generations and Gender Survey (GGS, Šetření generací a pohlaví) provedená v roce 2005 taktéž v SRN.

V NDR byly uskutečněné studie Institut für Soziologie und Sozialpolitik der Akademie der Wissenschaften zur Erforschung des generativen Verhaltens (Institut sociologie a sociální politiky Akademie věd pro výzkum reprodukčního chování) v roce 1982 a 1987 nazývané Kinderwunschstudien. Prvního výzkumu v roce 1982 se zúčastnilo 2 488 žen ve věku od 18 do 40 let, výzkum byl proveden ve městech Berlín, Wismar, Riesa a obcích okresu Templin. Na druhé studii z roku 1987 se podílelo 4 136 respondentů, žen i mužů, ve věku 18 až 40 let. Studie byla omezena na města Berlín, Riesa, Frankfurt/Oder a Friedland a na obce okresu Freienwalde (Klein, 2006, str. 44).

V NSR byla provedená studie v roce 1988 Deutschen Jugendinstitut (Německý institut pro mládež) nazývána DJI-Familiensurvey. S touto studií byl započat dlouhodobý monitoring rodin. Studie z roku 1988 se zúčastnilo 10 043 žen a mužů ve věku 18 až 55 let (Klein, 2006, str. 44).

Po sjednocení Německa byl v obou částech Německa (v bývalé NDR a NSR) realizován projekt Population Policy Acceptance Study v roce 1992 a 2003. Mezinárodní projekt PPAS koordinuje Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB), který také pracuje jako vědecký sekretariát. Tento projekt byl podporován Evropskou unií. BiB provedl PPAS šetření v Německu, analyzoval a zveřejnil výsledky. Cílem studie PPAS je mezinárodní srovnání názorů a postojů k demografickým změnám, reprodukčnímu chování, postojům k manželství, rodině a dětem na základě osobní volby pro nebo proti dětem, preference pro skloubení rodiny a práce. Zahrnuje otázky týkající se role pohlaví, přijetí a využívání různých forem péče o děti, rodinné solidarity, stárnutí populace, možnosti financování důchodů, zahraniční a migrační politiky a demografických znalostí obyvatelstva. Do mezinárodního srovnávacího projektu PPAS bylo zapojeno 14 evropských zemí (Belgie, Česká republika, Estonsko, Finsko, Itálie, Kypr, Litva, Německo, Nizozemsko, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko a Slovinsko). Průzkum byl proveden ve dvou vlnách, na počátku 90. let (PPA 1) a v prvních letech po přelomu tisíciletí (PPA 2) (BiB, c).

Studie PPA 1 v Německu se uskutečnila v roce 1992 spolu s Family and Fertility Survey (FFS, Šetření rodiny a reprodukce), proto byla omezena na otázky rodinné politiky. V PPA 1 bylo dotázáno 10 012 mužů a žen v bývalé NDR a NSR ve věku 20 až 39 let (Klein, 2006, str. 45). V první polovině roku 2003 byla realizována studie PPA 2, která zkoumala faktory ovlivňující přání mít děti. V PPA 2 bylo šetřeno 4 000 mužů a žen v bývalé NDR a NSR ve věku 20 až 74 let (BiB, c). Časové srovnání studií PPA 1 a PPA 2 je tedy možné pouze u věkové skupiny 20 až 39 let.

Mezinárodní srovnávací výsledky evropských populací studie PPA 2 byly uveřejněny v publikaci „People, Population Change and Policies“, který má dva díly. První díl má podnázev Family change a druhý Demographic knowledge–gender–ageing. Autoři těchto publikací jsou Charlotte Höhn, Dragana Avramov, Irena E. Kotowska a další.

Generations and Gender Survey je mezinárodní srovnávací studie, která měla za cíl získat data o rodinných vztazích ve vyspělých zemích. Výzkum se hlavně týká faktorů vysvětlujících plodnost, rozvoje partnerství a generačních vztahů. Koordinátorem je Evropská hospodářská komise (EHK) OSN v Ženevě a studie byly provedeny samostatně v členských státech. Předchůdcem GGS je studie Family and Fertility Survey, která byla v Německu realizována v roce 1992 (BiB, b) V roce 2005 uskutečnil BiB studii GGS v Německu. Zúčastnilo se jí zhruba 10 000 lidí, z toho 5 505 osob ve věku mezi 20 a 49 lety. Respondentům byli kladeny otázky týkající se jejich životní situace, představách o rodině a manželství, jaké změny by přinesly (další) děti v jejich životě a co očekávají od rodinné politiky (Hamm v Höhn et al., 2006, str. 6).

Časové srovnání na základě studií (Kinderwunschstudien, DJI-Familiensurvey) provedených v době, kdy republiky NDR a NSR existovaly samostatně je omezené a čísla mohou být brána pouze jako hrubý ukazatel pro změny v přání mít děti na celkové společenské úrovni. Liší se způsobem statistického zjišťování (Kinderwunschstudien v roce 1982 i 1987

proběhly písemnou formou a studie Familiensurvey a PPAS proběhly ústně – Face-to-Face), položením otázek týkajících se přání mít děti a kategoriemi odpovědí (viz Tab. 2).

Tab. 2 - Otázky týkající se přání mít děti ve studiích DDR-Kinderwunschstudie, DJI-Familiensurvey a PPAS

Studie	Otázky týkající se přání mít děti	Kategorie odpovědí
DDR-Kinderwunschstudie (1982)	Chtěla byste mít ještě více dětí, resp. pokud nemáte žádné, kolik dětí si přejete?	<ul style="list-style-type: none"> • Žádné dítě (více) • (Ještě) 1 dítě • (Ještě) 1 nebo 2 děti • (Ještě) 2 děti • (Ještě) 2 nebo 3 děti • (Ještě) 3 děti • (Ještě) více než 3 děti • Ještě nevím
DDR-Kinderwunschstudie (1987)	Kolik dětí si přejete pro Vaši rodinu?	<ul style="list-style-type: none"> • Žádné dítě • 1 dítě • 1 nebo 2 děti • 2 děti • 2 nebo 3 děti • 3 děti • Více než 3 děti • Nemám pevnou představu
DJI-Familiensurvey (1988)	(1) Pouze pro bezdětné: Chtěl/a byste děti, resp. měl/a byste rád/a děti? (2) Když by to šlo jen podle Vás: Kolik dětí byste chtěl/a celkem, resp. byl/a byste celkem chtěl/a?	<ul style="list-style-type: none"> • Ano (dále na (2)) • Přejde na to (dále na (2)) • Ne • Žádné dítě • 1 dítě • 2 děti • 3 děti • Více než 3 děti • Nevím
PPA 1 (1992)	(1) Pouze pro bezdětné: Chtěl/a byste mít někdy jednu vlastní děti? (2) Kolik vlastních dětí byste chtěl/a mít celkem?	<ul style="list-style-type: none"> • Ano (dále na (2)) • Ne • Nevím <p>Otevřená otázka (V případě pochybností jsou možné až dvě odpovědi.)</p>
PPA 2 (2003)	Chtěl/a byste (ještě další) děti, a když ano, kolik?	<p>Ano, a to ... děti (Otevřená otázka)</p> <p>Ne</p> <p>Nevím / Nejsem si jistá/ý</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jsem/moje partnerka je těhotná, potom bych chtěl/a ještě ... další děti. (Otevřená otázka)

Zdroj: Klein, 2006, str. 47

5.2 Přání mít děti dětech

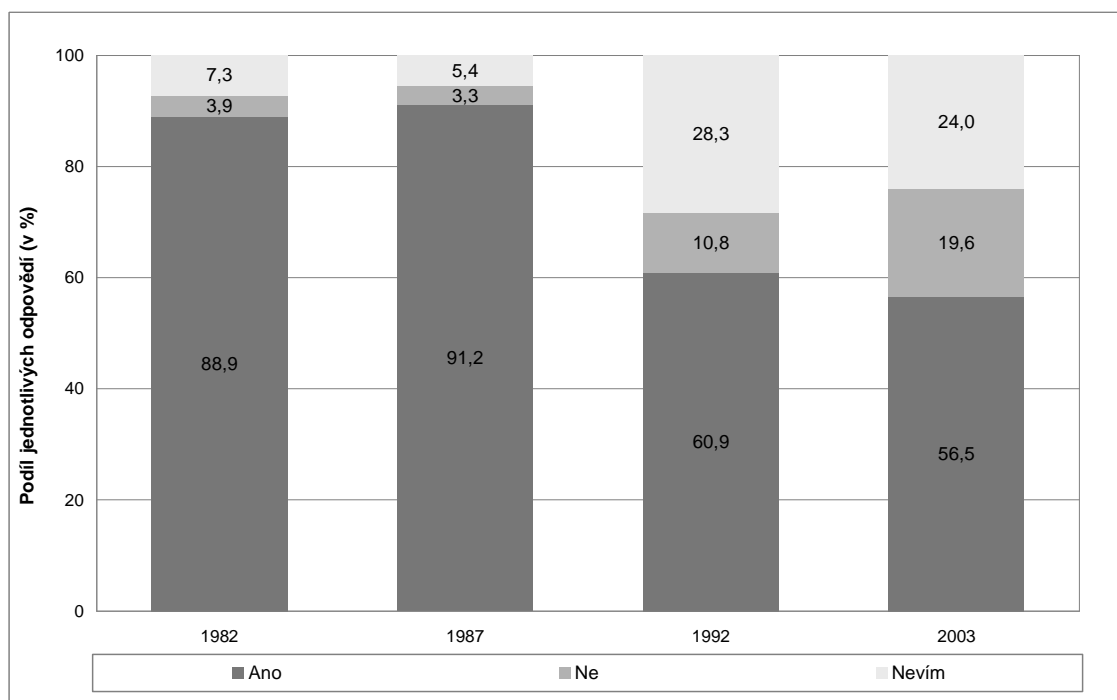
V průběhu času se přání mít děti mění. Jak již bylo zmíněno, srovnání zmiňovaných studií není přesné. Je možné porovnat výpovědi pouze u věkové skupiny 20 až 39 let. Výjimkou je studie Kinderwunschstudie z roku 1982, poněvadž k dispozici jsou údaje za věkovou skupinu 19 až 39 let a respondenty byli pouze ženy. Dále je srovnání přání mít děti omezené na bezdětné.

Odpovědi těhotných, respektive mužů, jejichž partnerka byla v té době těhotná, byly vyloučeny. Respondenti ve studiích PPAS patřící do bývalé NDR jsou ti, kteří v bývalé NDR vyrostli a také tam stále žijí, to platí i pro respondenty z bývalé NSR.

Přání mít děti podle BiB je zjišťována otázkou: Kolik dětí již máte a kolik dětí ještě chcete mít? Vypovídá o tom, jak vysoký počet narozených by mohl být, pokud by se naplnila. Odlišuje se ideální počet dětí, to je počet dětí, který je vyhovující vzhledem k určitým podmínkám (BiB, 2009, str. 51).

Obr. 8 zobrazuje vývoj přání bezdětných mít děti ve věku 20–39 let (ve studii z roku 1982 pouze bezdětné ve věku 19 až 39 let) na území NDR v průběhu času. Studie NDR ukazují, že drtivá většina bezdětných ve věku 20 až 39 let děti chtěla (1982 (bezdětné ženy ve věku 19–39 let) – 88,9 %, 1987 – 91,2 %). Z literatury zabývající se průzkumem je známo, že přání mít děti v NDR se sotva diferencuje podle sociálních vlastností (Helfferich et al. 2001, str. 187 v Klein, 2006, str. 49). Trvalá bezdětnost zůstala výjimkou a také neshledala žádné společenské přijetí, proto přání zůstat bezdětný v NDR byla velmi slabá (Klein, 2006, str. 49). Postupem času přání mít děti klesalo, ze studie PPA provedené v roce 2003 bylo pro dítě rozhodnuto 56,5 % respondentů. Téměř pětina dotazovaných dětí nechtěla a necelá čtvrtina nebyla rozhodnutá, zda chtějí mít děti nebo ne.

Obr. 8 - Přání bezdětných mít děti v (bývalé) NDR, v průběhu času

Poznámky: DDR-Kinderwunschstudie (1982) – 648 respondentů, žen, ve věku 19 až 39 let, bezdětných.
 DDR-Kinderwunschstudie (1987) – 662 respondentů, mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.
 PPA 1 (1992) – 1375 respondentů, mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.
 PPA 2 (2003) – 363 respondentů, mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.

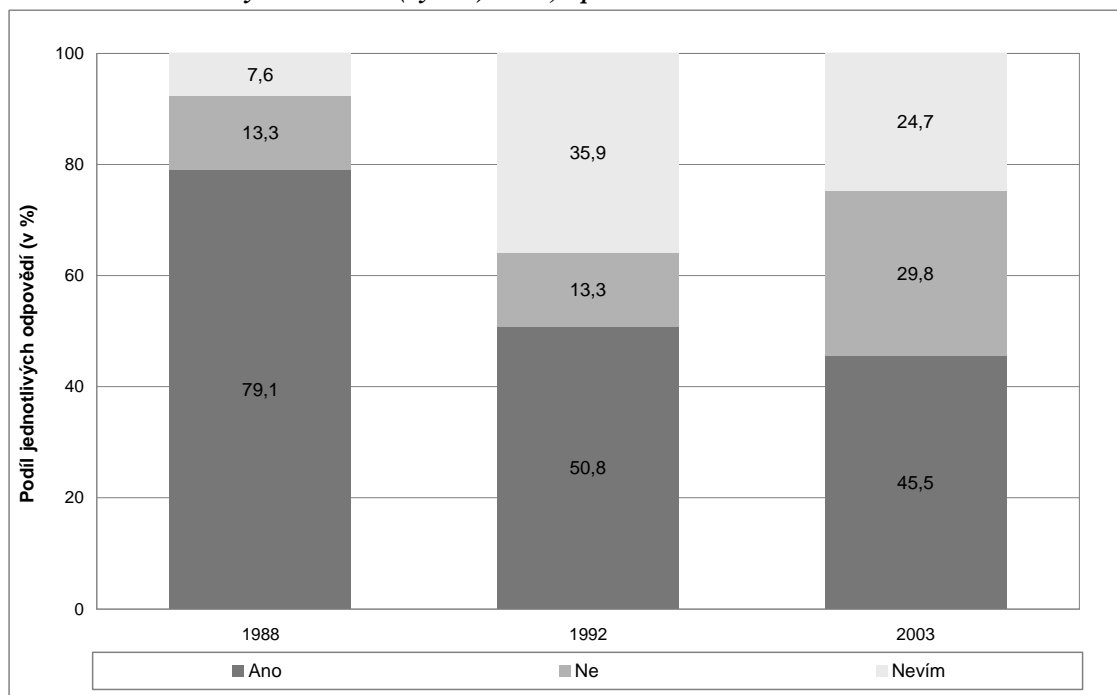
Označením NDR je myšleno území bývalého státu, který zanikl 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: DDR-Kinderwunschstudien (1982, 1987), PPA 1 (1992), PPA 2 (2003) - výpočty D. Klein v Klein, 2006, str. 48

Vývoj přání bezdětných mít děti ve věku 20 až 39 let na území NSR zachycuje Obr. 9. Přání mít děti obyvatel NSR nebyla nikdy tak silná, jako u obyvatel NDR. Ve studii z roku 1988

chtělo mít děti 79,1 % dotázaných, v roce 2003 to nebyla ani polovina (45,5 %), zhruba čtvrtina nebyla rozhodnutá a necelých 30 % děti nechtělo.

Obr. 9 - Přání bezdětných mít děti v (bývalé) NSR, v průběhu času

Poznámky: DJI-Familiensurvey (1988) – 2733 respondentů, mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.

PPA 1 (1992) – 2533 respondentů, mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.

PPA 2 (2003) – 486 respondentů, mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.

Označením NSR je myšleno území bývalého státu, který zanikl 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: DJI-Familiensurvey (1988), PPA 1 (1992), PPA 2 (2003) - výpočty D. Klein v Klein, 2006, str. 48

Při rozdělení přání mít děti podle počtu dětí byli respondenti, kteří nebyli rozhodnuti, vyloučeni. V Tab. 3 je vidět rostoucí podíl osob neplánujících žádné dítě v NDR i NSR. V NSR bylo přání zůstat bezdětný vždy výraznější, v poslední studii (PPA 2) si přálo zůstat necelých 40 % bezdětných, naproti tomu v NDR to bylo necelých 26 %. Téměř ve všech studiích v NDR i NSR uvedla většina respondentů jako počet chtěných dětí 2. Výjimkou byla studie DDR-Kinderwunschstudie z roku 1987, kde podíl dotázaných, který chtěl dvě děti (40,7 %) byl téměř stejný jako u podílu dotázaných, který chtěl dítě jedno (40,8 %). V NDR je výraznější přání mít jedno dítě, ale v čase klesá. Naopak přání mít tři a více dětí byla ve všech studiích vyšší v NSR. Postoj „všechno nebo nic“ je charakteristický pro NSR, tj. obyvatelé NSR chtějí více než 1 dítě nebo vůbec děti nechtějí. V NDR je představa života s dětmi uchována a pokud jsou podmínky ztížené, omezí se alespoň na jedno dítě (Klein, 2006, str. 50).

Tab. 3 - *Přání bezdětných mít děti podle počtu dětí v (bývalé) NDR a NSR, v průběhu času (v %)*

Území	Rok	Počet chtěných dětí				Počet respondentů (mužů a žen)
		Žádné	1	2	3+	
(bývalá) NDR	1982*	4,2	32,6	58,4	4,8	601
	1987	3,5	35,9	55,4	5,1	626
	1992	15,1	40,8	40,7	3,4	985
	2003	25,8	18,5	49,5	6,2	275
(bývalá) NSR	1988	14,4	7,9	58,6	19,1	2526
	1992	20,9	22,2	48,2	8,6	1609
	2003	39,8	8,2	41,5	10,4	364

Poznámky: Bezdětní (muži a ženy) ve věku 20 až 39 let.

*DDR-Kinderwunschstudie (1982) – ženy ve věku 19 až 39 let, bezdětné.

Nerozhodné odpovědi nebyly zahrnuty.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: DDR-Kinderwunschstudien (1982, 1987), DJI-Familiensurvey (1988), PPA 1 (1992), PPA 2 (2003) - výpočty D. Klein v Klein, 2006, str. 50

Pokud porovnáme průměrný počet chtěných dětí na území bývalé NDR a NSR rozdíl se téměř nevyskytují (viz Tab. 4). Diferenciaci nalezneme až při rozdělení respondentů podle pohlaví a počtu chtěných dětí. Výrazný rozdíl mezi bývalou NDR a NSR nalezneme v bezdětnosti, především u žen. V bývalé NSR chtělo zůstat 16,6 % žen bezdětných a 27,2 % mužů, v bývalé NDR to bylo pouze 5,8 % žen a 21,1 % mužů. V bývalé NDR bylo přání zůstat bezdětný menší, za to byla významnější po rodině s jedním dítětem, tomuto modelu dávalo přednost 28,7 % žen a 24,2 % mužů. Avšak orientace na rodinu se dvěma dětmi převládala, jak u žen, tak i u mužů v bývalé NDR i NSR. V bývalé NDR tento model rodiny upřednostnilo 50,6 % žen a 45,0 % mužů, v bývalé NSR to bylo 53,7 žen a 40,0 % mužů. Není překvapením, že přání mít čtyři a více dětí je nepatrná.

Když analyzujeme výpovědi bezdětných ve věku mezi 20 a 39 lety jsou výsledky odlišné. V průměru chtějí pouze 1,3 dítěte. I tato věková skupina preferovala rodinu s dvěma dětmi (43 %). Přání mít děti je rozhodně menší, 36 % chtělo i nadále zůstat bezdětnými, 10 % dávalo přednost jednomu dítěti a 8 % chtělo tři děti. Podstatná část respondentů v této věkové skupině (27%) ovšem ještě nemá představu o budoucím počtu dětí (BiB, 2009, str. 52).

Tab. 4 - Přání mít děti podle počtu požadovaných dětí u mužů a žen (v %) a průměrný počet dětí v bývalé NDR a NSR

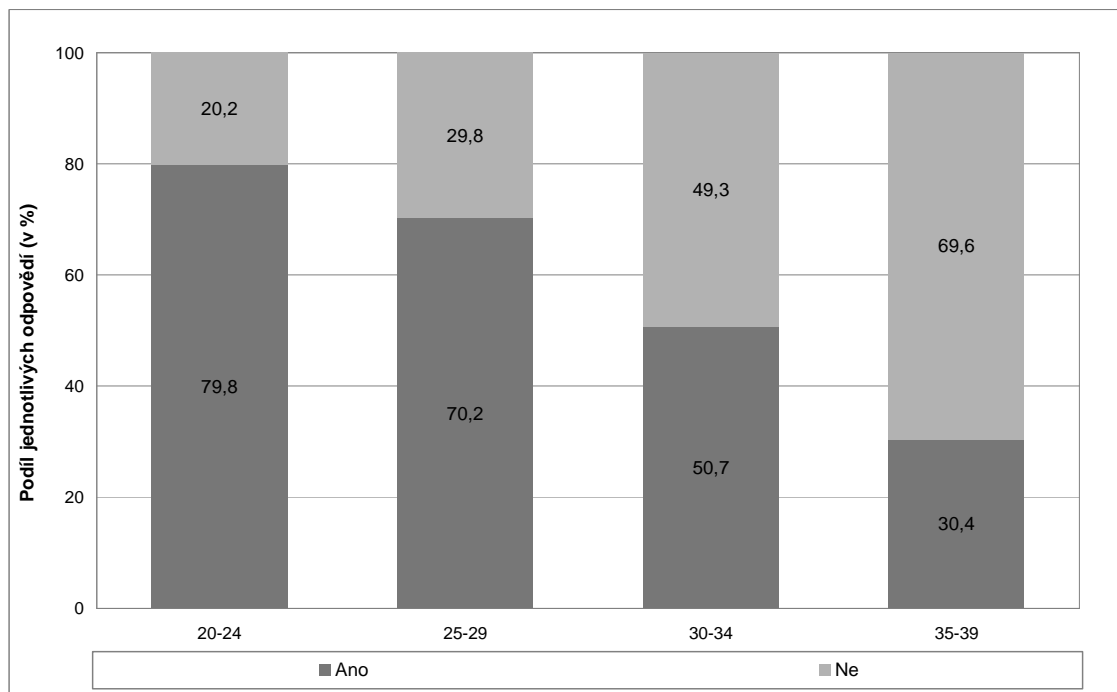
Počet dětí	bývalá NDR		bývalá NSR	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Žádné dítě	21,1	5,8	27,2	16,6
Jedno dítě	24,2	28,7	13,0	14,5
Dvě děti	45,0	50,6	40,0	53,7
Tři děti	7,6	11,6	16,2	11,6
Čtyři a více dětí	2,0	3,3	3,5	3,7
Průměrný počet dětí	1,46	1,78	1,59	1,73

Poznámky: Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: BiB, PPA 2 (2003) v BiB, 2009, str. 52

Pokud si bezdětné ve věku 20-39 let rozdělíme do pětiletých věkových skupin, zjistíme, že s rostoucím věkem přání mít děti klesá (viz Obr. 9). Zatímco 79,8 % respondentů ve věku 20–24 let chtělo děti, ve věku 30–34 jich bylo 50,7 % a ve věkové skupině 35–39 let pouze 30,4 %. To potvrdily i výsledky průzkumu GGS v roce 2005. Třetina bezdětných žen ve věku 20–29 let chtěla i nadále zůstat třetina bezdětná, ve věku 30–34 let to bylo už 64 % a ve věkové skupině 40–49 let 96 % (BiB, 2009, str. 53).

Obr. 10 - Přání bezdětných mít děti v SRN, 20-39 letí

Poznámky: Respondentů - 685 mužů a žen, ve věku 20 až 39 let, bezdětných.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: PPA 2 (2003) - výpočty D. Klein v Klein, 2006, str. 75

5.3 Důvody, proč mít nebo nemít děti

Tato podkapitola by měla vystihnout změny, které lidé očekávají, pokud by se jim narodilo (další) dítě. Tyto změny se týkají oblasti života, tj. radosti a spokojenosti, pracovní kariéry, finanční situace a péče a zabezpečení ve stáří. Výsledky byly spíše zklamáním a trvalé zvýšení porodnosti se ukázalo jako nepravděpodobné (BiB, 2009, str. 53).

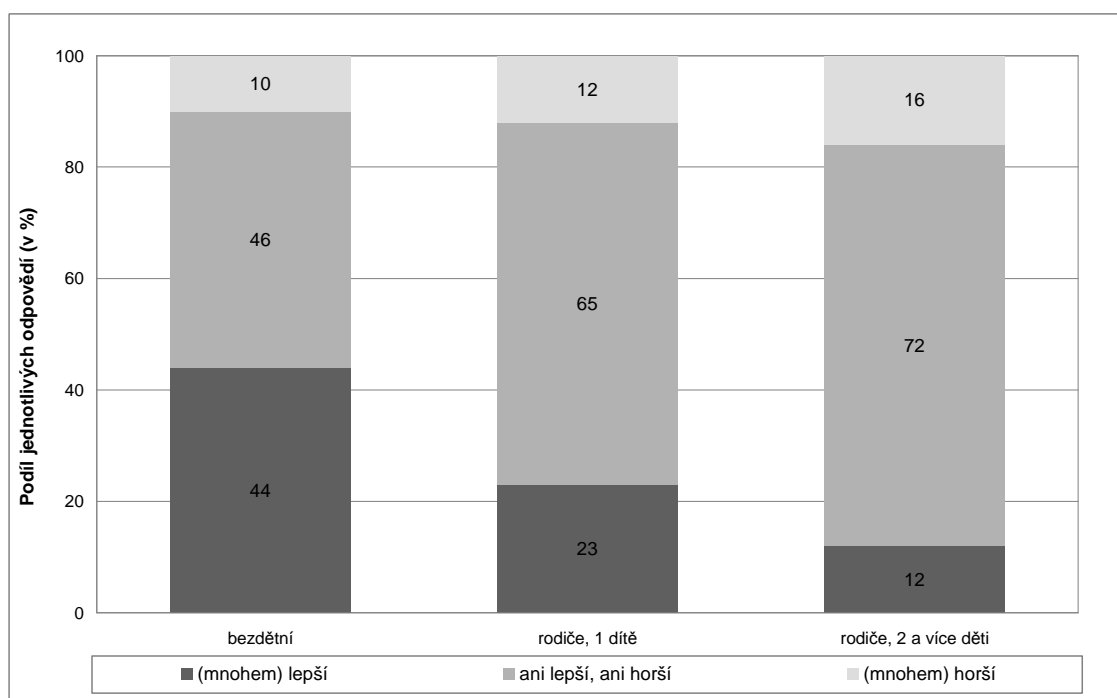
Rodiče s třemi a více dětmi se obávají sociálního odmítnutí. Zhruba pětina rodičů se třemi a více dětmi byla přesvědčena, kdyby se jim narodilo další dítě, názor okolí by se zhoršil. Zatímco většina bezdětných (80 %), rodin s jedním dítětem (89 %) a rodin s dvěma dětmi (88 %) ve studii GGS uvedla, že narozením dítěte se jejich uznání od přátel a sousedů nezmění (Höhn et al., 2006, str. 25–26).

Obr. 10 ukazuje, že s rostoucím počtem dětí se radost a spokojenost ze života zhoršuje a naopak se snižuje naděje, že život s (dalším) dítětem by byl lepší. Nejčastější odpovědí, ale zůstává, že se situace nezmění.

Radost a spokojenost ze života narozením dalšího dítěte by se zvýšila jen u čtvrtiny rodičů s jedním dítětem a téměř dvě třetiny by neočekávaly žádné změny. Pohled bezdětných je o něco pozitivnější, 44 % očekává vyšší radost a spokojenost ze života a 46% si myslí, že ke změně nedojde.

Obr. 11 - Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na Vaši radost a spokojenost ze života?

Radost a spokojenost ze života by byla ...

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let žijící v partnerství v SRN.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 24

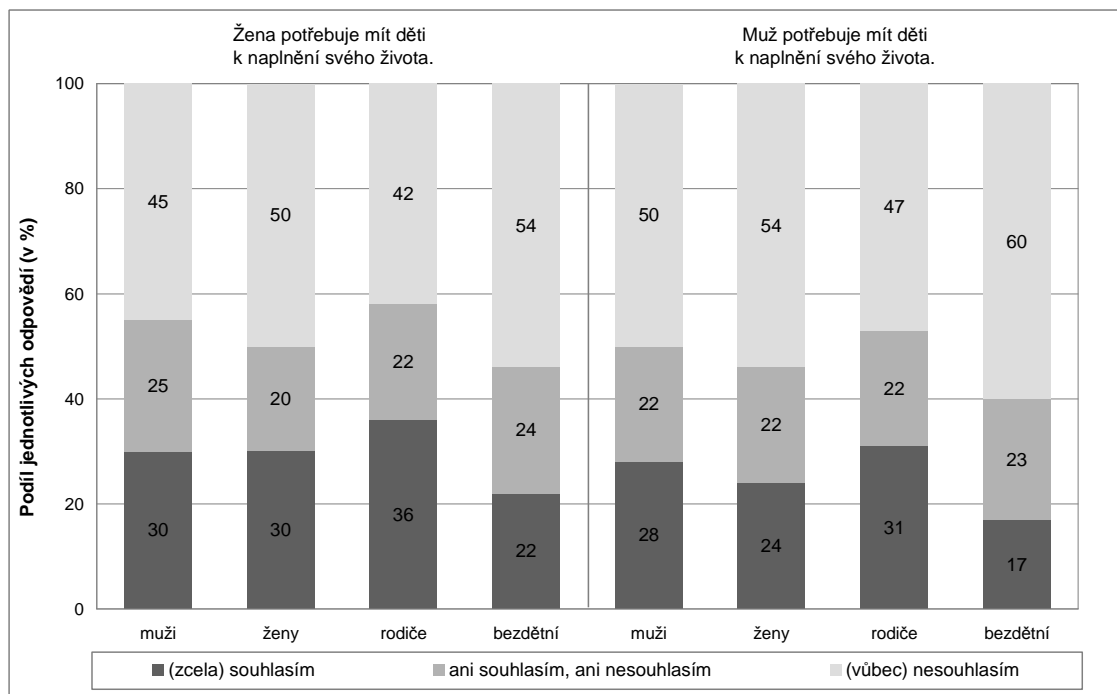
Výsledky na otázku zda souhlasíte s názorem, že „Žena/muž potřebuje děti k naplnění svého života.“ jsou zobrazeny na Obr. 11. Muži ani ženy nepovažovali děti jako potřebné

k naplnění života. Děti se staly jednou z mnoha hodnot, které se mohou stát smyslem života. Nejsou nevýznamné, ale ani nemají žádné zvláštní postavení v životních plánech. Postoj ovlivňuje i to, zda se respondent už stal rodičem. Poněvadž názor, že děti nejsou zapotřebí k naplnění života je zvláště významnější pro bezdětné (více než polovina respondentů zaujímala tento postoj). Především rodiče zastávali názor, že žena/muž potřebuje mít děti k naplnění svého života.

Polovina dotázaných žen byla názoru, že děti pro naplnění života ženy již nejsou potřebné. Mezi lety 1990 a 2000 se v SRN podíl těch, kteří si myslí, že žena potřebuje děti k naplnění života snížila z 65 % na 36 % (Inglehart et al., 2004 v Höhn et al., 2006. str. 28–29). Výsledky tedy dokazují osvobození žen od klasické předurčené role ženy jako matky.

Tvrzení „Muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“ souhlasí 28 % mužů a ještě méně žen (24 %). Opět rodiče jsou ti, kteří nejvíce souhlasí s tímto výrokem (31 %).

Obr. 12 – Názor respondentů na potřebu mít děti k naplnění svého života

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let žijící v partnerství v SRN.

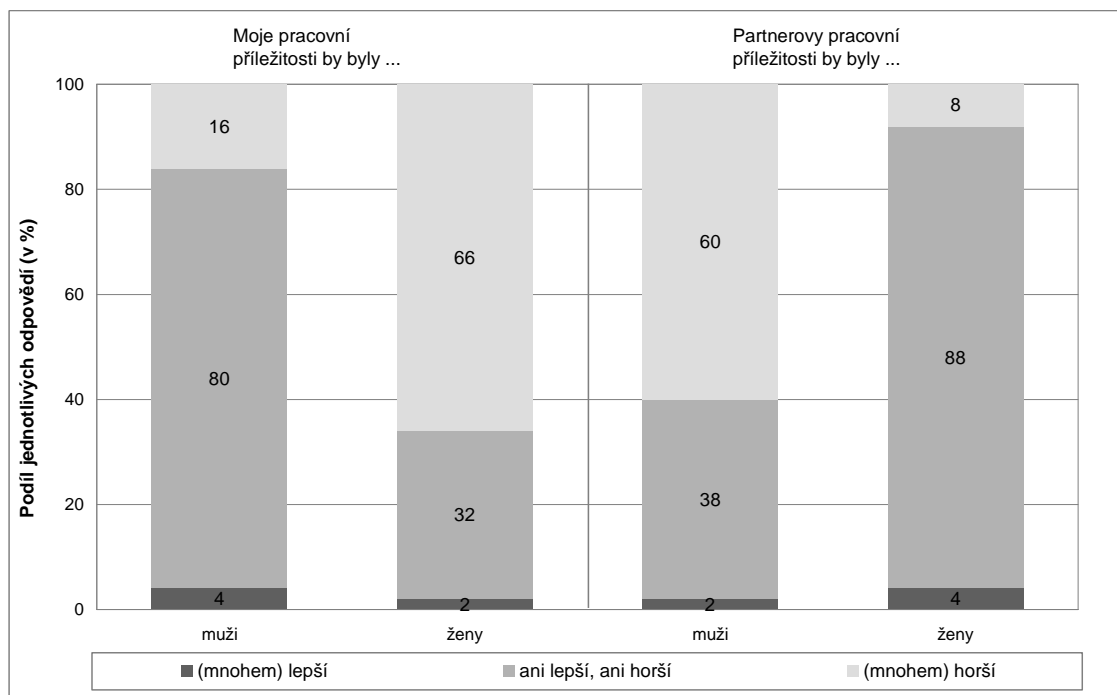
Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 29-30

Jednou z nejdůležitějších podmínek pro naplnění přání mít dítě je jistota zaměstnání. Dvě třetiny žen počítalo, že by se jejich pracovní příležitosti zhoršily, pokud by měly mít (další) dítě. Tento dojem nemají pouze ženy, 60 % mužů se domnívalo, že narození (dalšího) dítěte by partnerkám zhoršilo pracovní příležitosti. Naopak 80 % mužů si myslí, že velikost rodiny by neměla důsledky na jejich profesi, ještě více jsou o tom přesvědčeny partnerky mužů (88 %). Ve zlepšení kariéry věří minimum respondentů, mužů i žen. Oproti ženám vidí muži své pracovní příležitosti s příchodem dětí téměř nedotčené (80 %), 16% mužů očekává zhoršení.

Obr. 13 - Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na Vaši/partnerovy pracovní příležitosti?

Moje/partnerovy pracovní příležitosti by byly ...

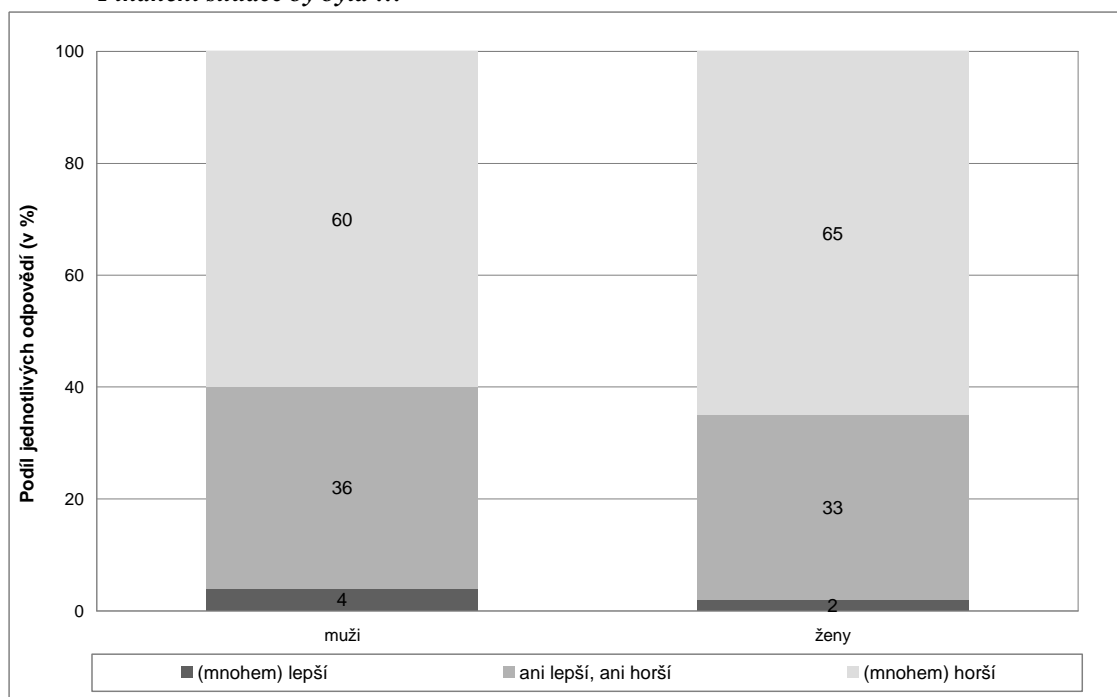
Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let žijící v partnerství v SRN.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 34-35

Krom jistoty zaměstnání je důležitým důvodem, který brání naplnění přání mít děti je obava ze zhoršené finanční situace (viz Obr. 13). Pohled na finanční situaci narozením dítěte měli muži a ženy téměř totožný, převážně skeptický. Strach ze zhoršené finanční situace má 60% mužů a 65% žen. Výraznější obava žen lze vysvětlit tak, že ony jsou ty, které po porodu svou práci přerušují, omezí nebo se jí vzdávají (BiB, 2009, str. 56). Jeden rodinný příjem je omezený nebo zaniká úplně a vzniká závislost na partnerovi. Zhruba třetina mužů a žen se domnívá, že jejich finanční situace se nezmění.

Obr. 14 - Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na Vaši finanční situaci? Finanční situace by byla ...

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let žijící v partnerství v SRN.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

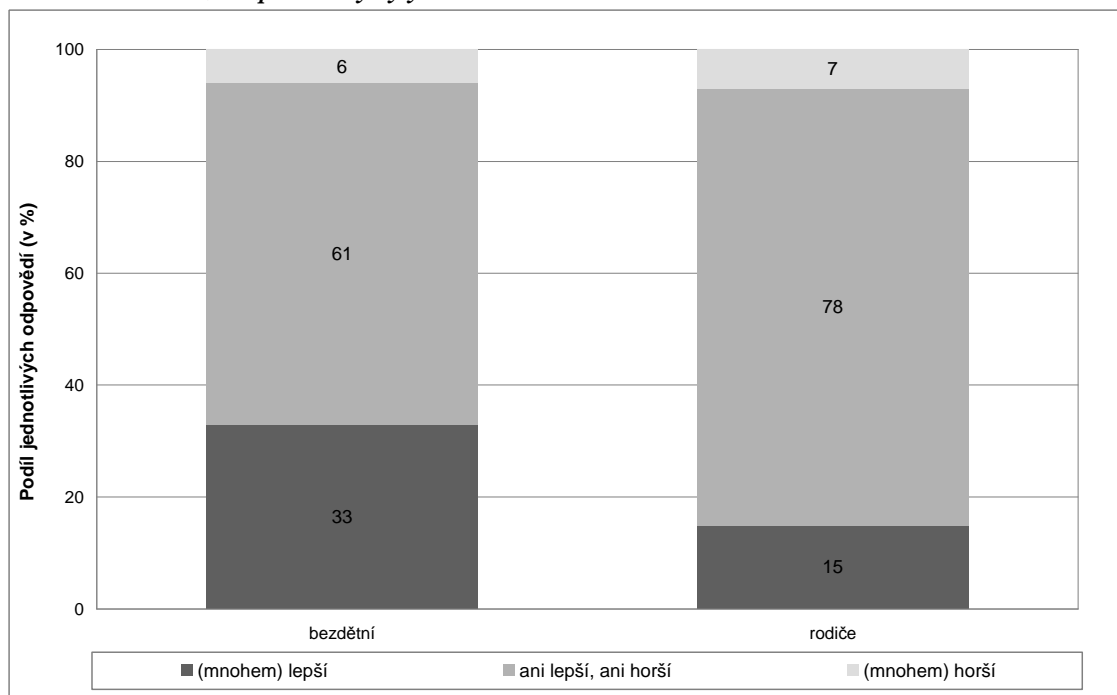
Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 36

Otázka dětí je často dáována do souvislosti se zajištěním finančních dávek důchodového pojištění. Nízká porodnost dělá starost politikům, jak stát bude financovat sociální systém. Řeší dilema, zda každá výdělečně činná generace si bude muset platit stále větší příspěvky nebo zda se důchody budou muset výrazně snížit (Höhn et al., 2006, str. 26).

Pouze menšina respondentů viděla souvislost mezi počtem vlastních dětí a jejich zabezpečením ve stáří. Respondenti si myslí, že se vyhnou samoty ve stáří a děti jim poskytnou potřebnou péči. Tento postoj zastávalo 33 % bezdětných a pouze 15 % rodičů. Většina byla přesvědčena, že se jejich situace ve stáří nezmění (61 % bezdětných, 78 % rodičů).

V moderních společnostech lidé vidí ekonomický užitek dětí jako malý motiv pro založení rodiny (Nauck, 1989, str. 54 v Höhn, 2006, str. 27). Tedy výrazná většina dětí považuje za individuální záležitost a nestará se o budoucnost společnosti (Höhn et al., 2006, str. 27).

**Obr. 15 - Jaké následky by mělo (další) narození dítěte v příštích třech letech na pravděpodobnou péči a zabezpečení ve stáří?
Péče a zabezpečení by byly ...**

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let žijící v partnerství v SRN.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 28

Ještě před několika lety pro mnoho lidí měli děti význam. Proti větší rodině nebo proti rodině vůbec mluví důvody, které jsou hledané v sociálních, politických a hospodářských rámcových podmínkách. Několik prohlášení naznačuje, že kdyby se změnila podmínka, přání mít děti by byla dopadla jinak. Uvedené důvody jsou velmi poučné a mohly by dávat rozhodující pokyny odpovědným lidem v rodinné politice (Höhn et al., 2006, str.30).

Tab. 5 ukazuje, proč lidé nechtějí (další) dítě. Nejčastějšími důvody, proč nemít (další) dítě, které uváděli bezdětní a rodiče, měli pro ně téměř stejný význam. Pro naplnění přání mít děti by podle respondentů měla být zajištěna budoucnost. Důležitá byla jistota svého zaměstnání i zaměstnání partnera a také starost o budoucnost dětí. Další skupina důvodů mluvící proti dětem by se dala nazvat finanční, tj. starost o zachování si současné životní úrovně a vyšší náklady, které souvisí s dětmi.

Mnohem více se bojí bezdětní než rodiče, že si nebudou moct užívat život jako doposud a budou se muset vzdát zájmů a koníčků. Naopak rodiče častěji souhlasili s důvodem, že partner je proti. Celkově se definitivně rozhodlo 36 % bezdětných proti dětem a 85 % rodičů mělo podle vlastní výpovědi již tolik dětí, kolik chtěli.

Tab. 5 - Důvody rodičů a bezdětných, proč nemít (další) dítě

Důvody proti (dalšímu) dítěti	Bezdětní	Rodiče
Abychom měli děti, potřebuji jisté zaměstnání.	63	57
Abychom měli děti, potřebuje manžel/manželka/partner/partnerka jisté zaměstnání.	52	53
Dělám si starosti o budoucnost mých dětí.	51	50
Rád/a bych si zachoval/a současnou životní úroveň.	50	50
Nemohl/a bych si svůj život užívat tak, jako doposud.	39	26
Další dítě by způsobilo vyšší náklady.	39	42
Musel/a bych se vzdát svých zájmů a koníčků.	37	23
Moje/naše finanční situace to nedovoluje.	29	31
Jsem/partner je příliš starý/á.	29	36
Nebylo by slučitelné s mým zaměstnáním.	28	24
Můj partner je proti.	24	40
Můj partner/partnerka a já bychom měli mimoto na sebe málo času.	20	18
Další dítě by mě mohlo příliš vázat na mého partnera.	12	6
Můj zdravotní stav to nedovoluje.	10	9
Moje partnerství nefunguje tak, jak si představuji.	7	6
Mám už tolik dětí, kolik jsem chtěl/a. Nechci děti.	36	85

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let žijící v partnerství v SRN bez (dalšího) přání mít děti.

Odpovědi „úplně vystihuje“ a „zcela vystihuje“ (v %).

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 32-33

5.4 Očekávání lidí od rodinné politiky

Rodinná politika není v odborné literatuře přesně vymezena, ale lze ji definovat jako soubor činností a opatření státu, který vědomě směřují k uznání a podpoře výkonu rodinných funkcí ve společnosti. Rodinná politika by měla poskytovat komplexní systém podpory rodin. Základem jsou dva typy opatření – finanční dávky (např. přídatky na děti, porodné) a opatření zajišťující slučitelnosti práce a rodiny (mateřská, otcovská a rodičovská dovolená, zařízení péče o předškolní děti apod.) (Kocourková, 2009, str. 228).

Typologie rodinné politiky se diferencuje mírou účasti státu. Nejčastější je typologie odvozená od modelů sociální politiky, ta rozlišuje tři, resp. čtyři modely - liberální, konzervativní, sociálně demokratický a někdy ještě francouzský. *Liberální* (anglosaský či intervenční) model poskytuje státní podporu jen nejvíce potřebným rodinám. *Konzervativní* (německý, tradiční či prorodinný) model preferuje podporu institucionalizovaného soužití manželů, z hlediska financí jsou rodiny podporovány prostřednictvím daňových úlev, typická je delší mateřská a rodičovská dovolená a nízká podpora institucí péče o děti. *Sociálně demokratický* (skandinávský) model klade důraz na vysokou míru podpory prorodinných služeb a finanční podporu poskytovanou pouze ve formě dávek. *Francouzský* (pronatalitní) model je charakteristický výraznou finanční podporou rodiny formou dávek i prostřednictvím daňových úlev a podporou institucí péče o děti včetně rozvoje systému rodičovské dovolené (Kocourková, 2009, str. 235–236).

Spolková republika Německo patří mezi země s nízkou úrovní plodnosti v Evropě. Michaela Kreyenfeld z Max Planck Institute for Demographic Research (Institut Max Planck pro demografický výzkum) v Rostocku pro slovenský deník Pravda uvedla, že na nízké plodnosti se podílí více faktorů, jedním z nich je fenomén vysoké trvalé bezdětnosti. Velkou roli v rozhodnutí zda mít či nemít děti hraje stupeň emancipace a vzdělání, ale také sladění zaměstnání a rodiny. SRN v tomto směru za Francií a Švédskem velmi zaostává. Němky řeší dilema kariéra versus rodina, možnost sladění je zatím problematické. Chybí zde zařízení, ve kterých by se o děti postarali dobře a ne draze (Čikelová, 2006). Bývalá ministryně pro rodinnou politiku, Ursula von der Leyen, se domnívá, že v případě střetu kariérních a rodinných zájmů, se ženy spíše vzdají rodiny (Čikelová, 2008). Peter Rostock z Freie Universität (Svobodné univerzity) v Berlíně zastává stejný názor jako Ursula von der Leyen, tvrdí, že Francouzky nemusí stát před volbou kariéra nebo dítě, Němky však musí (Čikelová, 2008). Ministryně si je vědoma, jak SRN pokulhává za ostatními evropskými státy v oblasti sladění kariéry a rodiny, jejím cílem je vytvořit možnosti, které sladění umožní.

V roce 2007 se podle Spolkového statistického úřadu ve Wiesbadenu narodilo o 12 tisíc dětí více oproti předcházejícímu roku. Podle Kreyenfeld došlo ke zvýšení počtu narozených díky více opatřením ministryně pro rodinnou politiku Ursuly von der Leyen. Cílem ministryně je do roku 2013 rozšířit předškolní zařízení pro děti do tří let (jeslí) z 250 tisíc na 750 tisíc (Čikelová, 2008). Od 1. ledna 2007 vstoupil v platnost zákon na podporu mladých zaměstnaných rodin, který zahrnuje vyšší porodné. Rodiče, kteří si vezmou mateřskou dovolenou, po dobu dvanácti měsíců budou pobírat 67 % své poslední čisté mzdy. Mateřská dovolená se pohybuje mezi 300 až 1 800 eur měsíčně. Rodiče, kteří vychovávají dítě sami dostávají dávky po dobu 14 měsíců. Pokud si druhý pracující partner vybere dva „partnerské měsíce“, rodina dostane příspěvky až na 14 měsíců. Pokud však porodí studentka, dostane 300 eur měsíčně po dobu jednoho roku (do konce roku 2006 to bylo po dobu dvou let) (Albring, 2006). Deníku Tagesspiegel řekla tehdejší ministryně Ursula von der Leyen, že toto je jasný signál, že naše společnost chce kompenzovat finanční ztráty mladým rodinám (Sládek, 2006). Jiní odborníci naopak tvrdí, že politika nepomůže. Herwig Birg řekl že, účinnost rodinné politiky je slabá a není trvalá. V každé zemi, kde se snažili zvýšit porodnost státními opatřeními, se sice zvýšila, ale už po 5 letech klesla (Čikelová, 2008). Pro Die Welt sdělil mnichovský expert, Walter Bien, že opravdovou příčinou bezdětnosti není odmítání dětí, ale přehnaný ideál nejvhodnějších podmínek na jejich výchovu (Čikelová, 2008).

Důvody zásahu státu v oblasti reprodukčního chování jsou nepříznivý ekonomický dopad přetrvávající nízké úrovně plodnosti, zrychlující se demografické stárnutí a také silná poptávka ze strany veřejnosti. Naopak důvodem proti zásahu státu jsou obavy ze zasahování do soukromých záležitostí jednotlivců, narušení jejich osobní svobody, vysoké náklady na opatření zaměřená na zvýšení úrovně porodnosti a obavy ze vzniku nežádoucích efektů (např. podnícení závislosti rodin na státních dávkách nebo podpora neúplných rodin) (Kocourková, 2009 str. 227).

Rozdílné postoje obyvatel bývalé NDR a NSR jsou jistě zakotveny v minulosti. Velkým problémem byla péče o děti, pokud se matka chtěla vrátit do práce. Zatímco o většinu dětí v předškolním věku v NDR bylo postaráno v jeslích (pečovatelská zařízení pro děti do 3 let)

nebo ve školkách (pečovatelská zařízení pro děti od 3 do 6 let). Ženy v NDR braly návrat do zaměstnání jako samozřejmost, avšak ženy v NSR viděly obrovské překážky a bariéry, se kterými by se musely vypořádat. V NSR žilo v roce 1982 přes půl milionu zaměstnaných žen s dítětem nebo dětmi do tří let, ale jestli zde bylo pouze 26 254. Pracující ženy hledaly pomoc u příbuzných (např. babiček), sousedů nebo přátel, kteří se jim o dítě či děti postarali. V NDR byla rozšířená i mimoškolní činnost a péče o děti. V NSR končil den ve škole po obědě a v roce 1982 existovala méně než dvě poškolní místa na sto dětí, což působilo velké problémy pracujícím rodičům (Fulbrook, 2010, str. 186–187).

Po sjednocení Německa, 3.10.1990, se zdálo, že NDR se přizpůsobí pracovnímu a rodinnému životě, který byl v NSR. Důvody argumentující přizpůsobení NDR k NSR byly tyto: v NDR byl přijat daňový systém a rámcové podmínky rodinné politiky, které mimo jiné pro rozdělení výhod, vycházely z modelu rodinný model muž živitel (Sainsbury, 1997; Dingeldey, 2001 v Kreyenfeld et al., 2004, str. 24). V NDR došlo ke změně systému z plánované na tržní ekonomiku. Tyto závažné a rychlé změny, které probíhaly na pracovním trhu měly za následek ztrátu pracovních míst. Dodnes je na území bývalé NDR nižší hospodářský rozvoj, vyšší nezaměstnanost a větší pocit ekonomické nejistoty. Ženy byly a jsou těmito strukturálními změnami postiženy ve větší míře než muži. Zesíleným vytlačáním žen z trhu práce se tedy očekával obrát k tradičnímu modelu rodiny, který byl v NSR. I navzdory špatným podmínkám na trhu práce žen, většina z trhu práce neodstoupila a tudíž model muž živitel v NDR se neprosadil (Kreyenfeld et al., 2004, str. 24).

Po sjednocení Německa v bývalé NDR došlo ke zhroucení systému péče o děti, který byl privatizován (Adler, 1997; Rindfuss, Brewster, 1996 v Kreyenfeld et al., 2004, str. 26). Dodnes však systém péče o děti zůstal relativně dobrý, ve srovnání s bývalou NSR.

Studie GGS byla realizována v roce 2005, tedy ještě před tím, než byla zavedena zmíněná opatření². Je možné, že názory respondentů by byly dnes jiné.

Ve studii GGS byli respondenti dotazováni na jejich očekávání od rodinné politiky. Tab. 6 ukazuje vyhodnocení jako „velmi důležité“ a „důležité“ 11 různých opatření, která by měla usnadnit mít děti, vychovávat je a pečovat o ně. Uvedená opatření se setkala s vysokým souhlasem respondentů. Nejdůležitější se zdá být zlepšení podmínek pracovní doby a lepší možnosti péče o děti v předškolním věku, poté následují opatření, týkající se finanční podpory. V roce 1992 se hodnotila podobná opatření rodinné politiky. Tehdy byla pro respondenty důležitější finanční podpora (Höhn et al., 2006, str. 43).

² Bližší informace o mateřské a rodičovské dovolené a systému zařízení péče o děti v Německu jsou dostupné z WWW: <http://www.rovneprilezitosti.cz/admin/upload/0a348316d1/2d11c3a18e.pdf>

Tab. 6 - Opatření, která by měla usnadnit mít děti, vychovávat je a pečovat o ně

Možná opatření	Odpovědi "velmi důležité" a "důležité" (v %)
Více a lepší možnosti práce na částečný úvazek pro rodiče s dětmi.	90
Flexibilní pracovní dobu pro pracující rodiče s malými dětmi.	89
Lepší možnosti denní péče o děti od tří let do školního věku.	87
Finanční příspěvek pro rodiny s dětmi, jehož výše je závislá na příjmu rodiny.	85
Nižší daň z příjmu a důchodová daň pro rodiče s nezletilými dětmi.	85
Finanční podpora pro matky a otce, kteří se vzdají svého povolání, protože se chtějí starat o své děti, dokud jsou malé.	81
Lepší možnosti denní péče o děti do tří let.	79
Pečovatelská zařízení pro školní děti odpoledne a v době školních prázdnin.	77
Výrazné zvýšení přídavků na děti na 250 euro měsíčně na každé dítě.	74
Lepší nabídka celodenních škol.	72
Finanční pomoc při narození dítěte.	69

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let v SRN.

Označením SRN je myšleno území po sjednocení německých republik, tedy po 3.10. 1990.

Odpovědi „velmi důležitý“ a „důležitý“ (v %).

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 44

Z Tab. 6 bylo uvedených 11 opatření rozděleno pro další analýzu do tří balíčků – peníze, infrastruktura, čas.

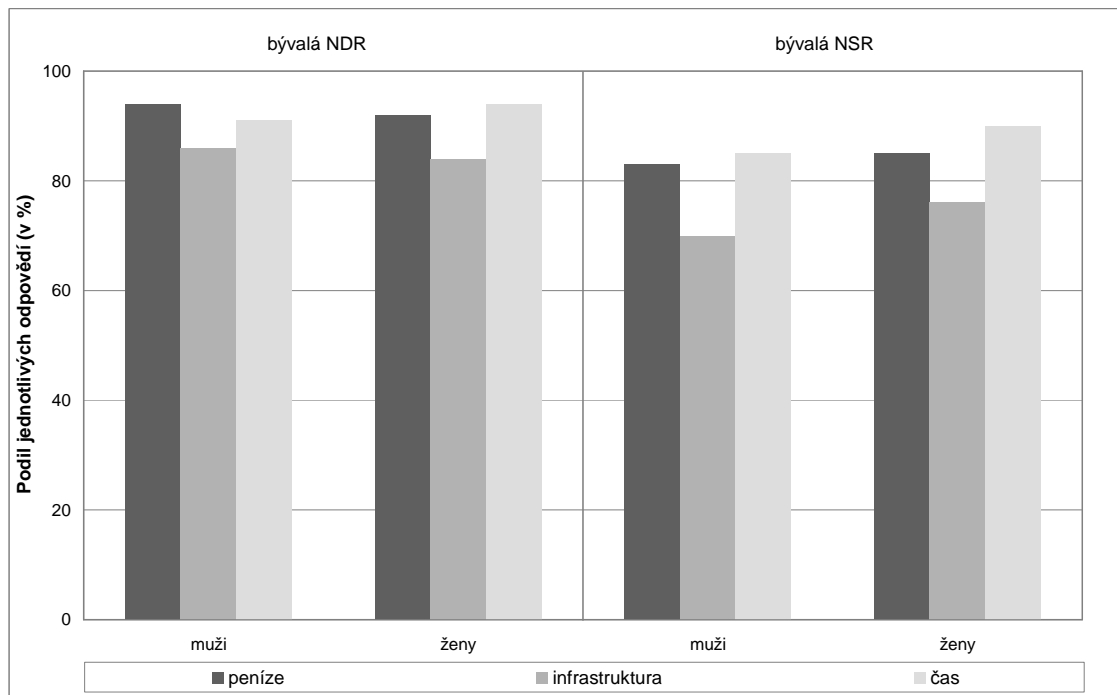
Do balíčku „peníze“ patří opatření: finanční příspěvek pro rodiny s dětmi, jehož výše je závislá na rodinném příjmu, nižší daň z příjmu a důchodová daň pro rodiče s nezletilými dětmi, finanční podpora pro matky a otce, kteří se vzdali svého povolání, protože se chtějí starat o své děti, dokud jsou malé, výrazné zvýšení přídavků na děti na 250 euro měsíčně na každé dítě a finanční pomoc při narození dítěte (Höhn et al., 2006, str. 45).

Balíček „infrastruktura“ obsahuje: lepší možnosti denní péči o děti od tří let do školního věku, lepší možnosti denní péči o děti do tří let, pečovatelská zařízení pro školní děti odpoledne a v období školních prázdnin, lepší nabídka celodenní škol (Höhn et al., 2006, str. 45).

Balíček „čas“ zahrnuje: více a lepší možnosti práce na částečný úvazek pro rodiče s dětmi a flexibilní pracovní dobu pro pracující rodiče s malými dětmi (Höhn et al., 2006, str. 45).

Obr. 15 ukazuje, že celkově rozsáhlejší rodinnou politiku si více přejí ženy než muži a více lidé v bývalé NDR než v NSR. V bývalé NDR rozdíly mezi postoji mužů a žen téměř neexistují a je zřejmé, že lidé očekávají ze strany státu podporu rodin, která je zde více zakořeněna (Höhn et al., 2006, str. 45). Nejdůležitější pro respondenty byla flexibilní pracovní doba pro rodiče, pak následuje finanční opatření a nakonec poptávka po lepším zařízení péče pro děti.

Pokud budeme brát v úvahu úroveň vzdělání a odbornou přípravu respondentů vyplynou výrazné rozdíly, kromě flexibilní pracovní doby, kde měli respondenti jednotný vysoký souhlas. Důležitost finančního opatření s rostoucí úrovní vzdělání klesá. Poptávka po pečovatelských službách naopak s rostoucí úrovní vzdělání roste, to potvrzuje teorii nákladů příležitosti (Rürup, Gruescu v Höhn et al., 2006, str. 48).

Obr. 16 - Schválení balíčků opatření rodinné politiky u mužů a žen v bývalé NDR a NSR

Poznámky: Respondenti ve věku 20 až 49 let s nejméně jedním dítětem do 14 let žijící v domácnosti. Odpovědi „velmi důležitý“ a „důležitý“ (v %).

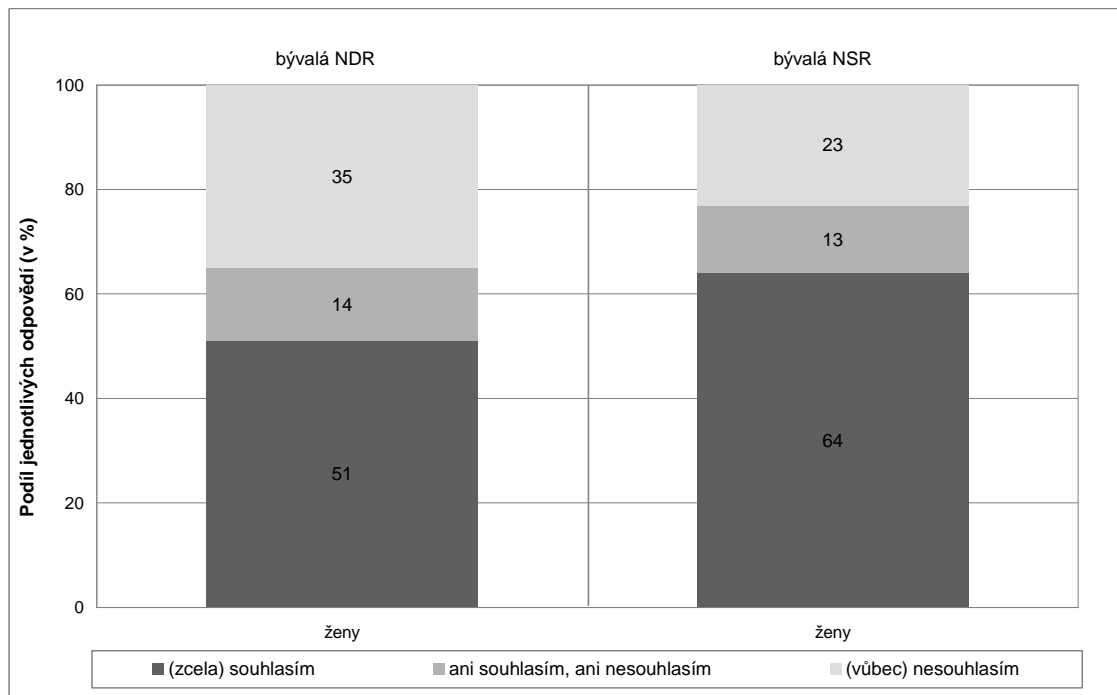
Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 44

Jak již bylo uvedeno, ženy se více obávají o své pracovní příležitosti, když by mělo přijít (další) dítě. V bývalé NDR pracovalo 43 % matek s dětmi do 3 let, oproti tomu v bývalé NSR to bylo o 13 % méně, tedy 30 %. V bývalé NDR většina z nich byla zaměstnána na plný úvazek, zatím co v bývalé NSR většina pracovala do 20 hodin týdně (Statistisches Bundesamt Deutschland, 2004 v Höhn et al., 2006, str. 52).

To je výsledkem rozdílných, historicky podmíněných ideálů, které se odráží ve výdělečné činnosti matek, ale také postojů. V NDR byla zaměstnanost žen ekonomickou nutností, státem byla celoplošně podporována zaopatření péče pro děti a velkorysá úprava pracovní doby pro matky. V NSR byl ideál matky, která se sama stará o své děti a svého zaměstnání se na nějaký čas vzdá. Tento ideál se zde udržel dodnes. Žena starající se o domácnost a pečující o své děti je ve společnosti vnímána jako rovnocenná s ženami, které jsou zaměstnané častěji v bývalé NSR než v bývalé NDR (Höhn et al., 2006, str. 53).

V bývalé NSR jsou častěji vnímány „hospodyně a matky“ rovnocenně s placenou prací než v bývalé NDR. Téměř dvě třetiny dotázaných žen v bývalé NSR (zcela) souhlasily s postojem, že „Starat se o domácnost a děti je právě tak uspokojivé, jako placená práce.“, v bývalé NDR to bylo něco málo přes 50 % (viz Obr. 16).

Obr. 17 - Starat se o domácnost a děti je právě tak uspokojivé, jako placená práce

Poznámky: Respondenti - ženy ve věku 20 až 49 let s nejméně jedním dítětem do 14 let žijící v domácnosti.

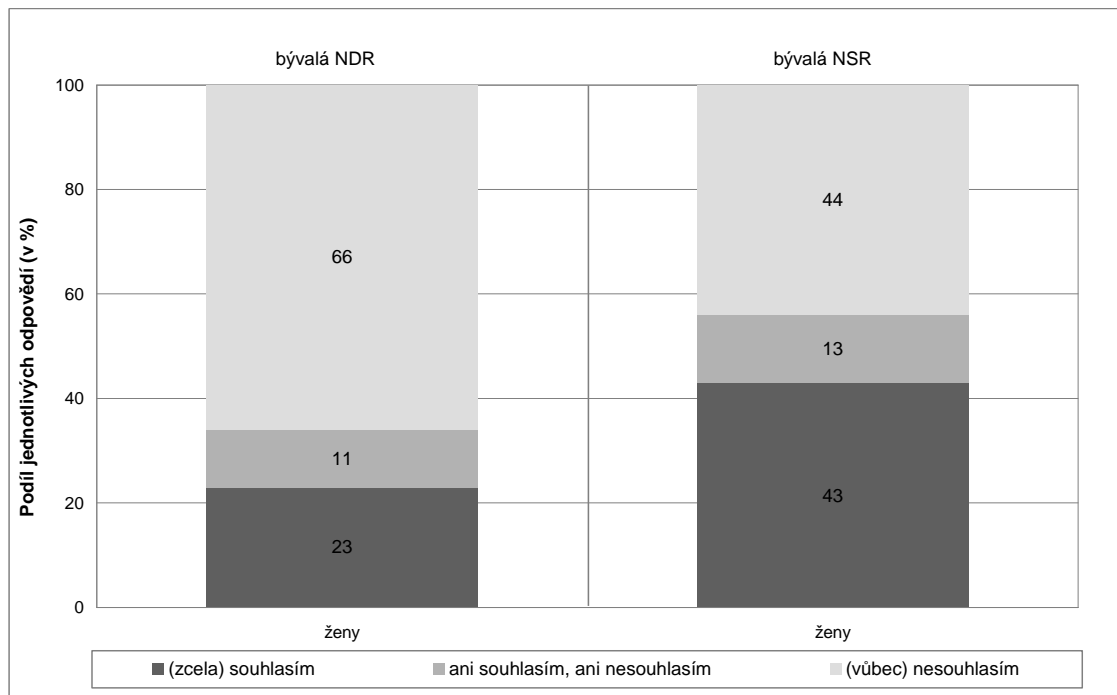
Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 54

Postoj k hospodyním a zaměstnaným matkám je rozdílný nejen v NDR a NSR, ale také mezi generacemi. Dvě třetiny respondentek z bývalé NDR byly toho názoru, že předškolní děti netrpí, pokud jejich matka pracuje, pouze 23% bylo jiného názoru. Názor respondentek bývalé NSR byl celkem vyvážený, 43 % souhlasilo s výrokem „Předškolní dítě trpí, pokud jeho matka pracuje.“ a naopak 44 % bylo opačného názoru (viz Obr. 17). Mladší věkové skupiny jsou toho názoru, že pracující matky by neměly mít nepříznivý vliv na předškolní děti (Höhn, 2006, str. 54).

Ve studii Institutu pro výzkum pracovního trhu a profese (Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung) zjistili Engelbrech a Jungkunst (2001), že více a stále více matek bez ohledu na věk jejich dětí chce pracovat (Höhn et al., 2006, str. 55). Jiné studie ukazují, že skutečná a požadovaná zaměstnanost matek se liší. V závislosti na věku dítěte si v bývalé NDR přeje až 25% rodičů práci na plný úvazek pro oba rodiče, v bývalé NSR je to méně než 10 %. Realita je však jiná, v rodinách s dětmi do tří let nejčastěji jeden z rodičů pracuje na plný úvazek a druhý je nezaměstnaný. V bývalé NDR bylo v této situaci 67 % rodin, ale pouze 4 % si to přály, v bývalé NSR to bylo realitou u 77 % rodin a jen 14 % si to přálo (Beckmann, 2002 v Höhn et al., 2006, str. 56).

Obr. 18 - Předškolní dítě trpí, pokud jeho matka pracuje

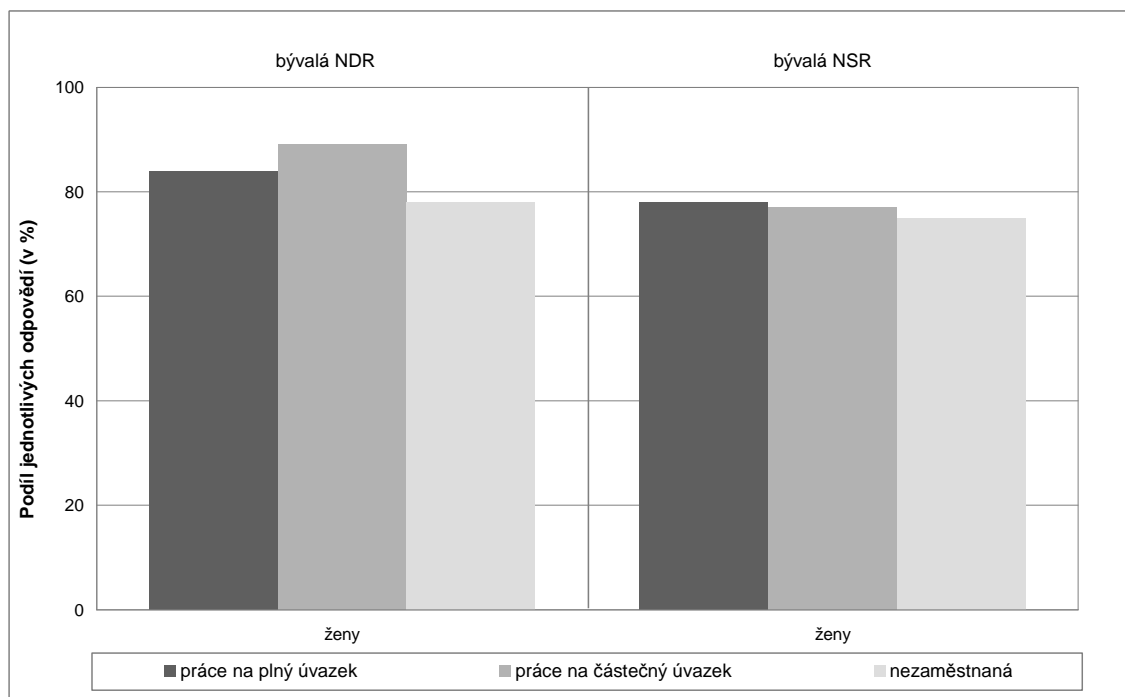
Poznámky: Respondenti - ženy ve věku 20 až 49 let s nejméně jedním dítětem do 14 let žijící v domácnosti.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 55

Rozdíly mezi bývalou NDR a NSR byly i po poptávce po pečovatelských službách. Matky v bývalé NDR si přejí více, aby se dále infrastruktura rozšiřovala, přitom potřebná infrastruktura je zde lepší. To potvrzuje, že ženy v bývalé NDR si výrazněji přejí sloučení pracovního a rodinného života a brzy po porodu se vrací do svého zaměstnání, zatímco v bývalé NSR je poptávka po rodičovské dovolené vysoká (Statistisches Bundesamt Deutschland, 2004 v Höhn et al., 2006, str. 56).

Obr. 19 - Schválení balíčku opatření „infrastruktura“ (nabídka péče) v závislosti na postavení v zaměstnání

Poznámky: Respondenti - ženy ve věku 20 až 49 let s nejméně jedním dítětem do 14 let žijící v domácnosti.

Označením NDR a NSR jsou myšleny území bývalých států, které zanikly 3.10. 1990, tedy sjednocením Německa.

Zdroj: BiB, GGS (2005) v Höhn et al., 2006. str. 57

Kapitola 6

Závěr

Po druhé světové válce bylo území Německa rozděleno do čtyř okupačních zón – francouzské, sovětské, americké a britské. Na území sovětské okupační zóny vznikla 7. října 1949 Německá demokratická republika a na území francouzské, americké a britské okupační zóny vznikla 7. září 1949 Spolková republika Německo. Po více než padesáti letech, došlo 3. října 1990 k připojení NDR k Spolkové republice Německo, tímto krokem tedy došlo k opětovnému sjednocení Německa.

Vývoj úhrnné plodnosti byl v období od konce 50. let až do poloviny 70. let v obou částech Německa podobný. Od poloviny 70. let se vývoj liší. V NSR úhrnná plodnost klesla na nízkou úroveň plodnosti a na ní se drží do současnosti (hodnoty úp se pohybují kolem 1,4 dítěte na jednu ženu). V NDR došlo k poklesu v období 1964–1975, ale od poloviny 70. let v důsledku pronatalitních opatření úhrnná plodnost rostla. Opatření se však rychle vyčerpala a od konce 80. let začala opět klesat a po sjednocení Německa (1990) se ještě výrazněji snížila až na hodnotu 0,78 (1993-1994). Rozdíly úhrnné plodnosti z první poloviny 90. let již zmizely. Úhrnná plodnost v roce 2008 v bývalé NDR činila 1,40 živě narozeného dítěte na jednu ženu a v bývalé NSR 1,37.

Podíl dětí narozených mimo manželství byl vždy v NDR vyšší než v NSR, tento trend se nezměnil ani po roce 1990. I přestože od počátku 90. let podíl dětí narozených mimo manželství v bývalé NSR rostl, rozdíl je nepochybný. Podíl dětí narozených mimo manželství v bývalé NDR v roce 2008 dosahoval 60,7 %, zatímco v bývalé NSR to bylo pouze 25,8 %.

Rozdíly přetrvávají nejen v podílu dětí narozených mimo manželství, ale také v průměrném věku žen při narození dítěte. Ten byl v NSR vždy vyšší, po sjednocení Německa se však rozdíl snižoval a v posledních letech stagnuje. Největší rozdíl (3,5 let) v průměrném věku matek při narození dítěte mezi bývalou NDR a NSR byl zaznamenán v roce 1991. V roce 2007 činil rozdíl pouze více než rok, v bývalé NDR dosahoval průměrný věk matek při narození dítěte 28,9 let a v bývalé NSR 30,0 let.

Rodičovství se stalo v životě mnoha lidí jednou z mnoha hodnot. Přání mít děti bylo u obyvatel NDR vždy větší než u obyvatel NSR a tento trend i nadále přetrvává. Ze studie PPA 2 z roku 2003 bylo 56,5 % bezdětných respondentů (mužů i žen) z bývalé NDR ve věku 20–39 let pevně rozhodnuto, že chce mít děti, u obyvatel bývalé NSR to bylo 45,5 %. Naopak podíl osob, který si přál zůstat bezdětný byl u obyvatel z NSR vždy vyšší než u obyvatel z NDR.

Téměř 20 % bezdětných respondentů z bývalé NDR ve věku 20–39 let neplánovalo žádné dítě, u respondentů z bývalé NSR to bylo téměř 30 %. Pokud by se respondenti měli rozhodnout, kolik chtějí dětí, je zřejmá orientace na dvoudětný model rodiny u mužů i žen v bývalé NDR a NSR.

Z výsledků průzkumu PPA 2 (2003) vyplynulo, že bezdětní ve věku 20–39 let nechtějí žádné nebo chtějí dvě děti. V bývalé NDR si téměř polovina respondentů přála mít dvě děti a zhruba čtvrtina nechtěla žádné. V bývalé NSR je tento trend dvě děti nebo žádné vyrovnanější. Zde si přálo mít dvě děti více než 40 % a děti nechtělo téměř 40 %. V bývalé NDR i přes klesající přání mít jedno dítě a rostoucí nemít žádné, nadále přetrvává výraznější přání mít jedno dítě než v bývalé NSR. Neboť u obyvatel bývalé NDR je život s dětmi zachován a pokud podmínky nejsou nejideálnější, „spokojí“ se i s jedním dítětem. Naopak přístup obyvatel bývalé NSR je „všechno nebo nic“, tedy buď dvě děti nebo žádné (Klein, 2006, str. 50).

Podle výsledků studie GGS z roku 2005 vyplývá, že děti nemají žádné výjimečné postavení v životních plánech respondentů. Muži ani ženy nepovažovali děti jako potřebné k naplnění života.

Většina respondentů se domnívala, že s příchodem (dalšího) dítěte do jejich života, by k žádné změně nedošlo. Jednalo se o změny týkající se radosti a spokojenosti ze života, péče a zabezpečení ve stáří a také v uznání od přátel a sousedů. Ti, kteří si změnu připustili, spíše počítají se změnou k horšímu. Bezdětní viděli tyto změny o něco pozitivněji. Co se týče finanční situace, většina mužů i žen se obávala, že by se jejich situace zhoršila. Zhoršení pracovních příležitostí, pokud by přišlo (další) dítě, se obávaly dvě třetiny žen. Naopak muži neviděli počet dětí jako překážku v pracovních příležitostech.

Podmínky pro založení rodiny měly téměř stejný význam pro rodiče a bezdětné. Důležitá byla jistota zaměstnání u obou (potenciálních) rodičů, starost o budoucnost dětí a finanční situace. Téměř 40 % bezdětných neplánovalo žádné děti a 85 % rodičů, mělo tolik dětí, kolik chtělo.

Ve studii GGS vyšlo najevo, že přání podpory skrze rodinnou politiku je velmi výrazné. Podporu v oblasti finanční pomoci, flexibilní pracovní doby a zabezpečení péče o děti si více přály ženy než muži, více respondenti z bývalé NDR než z bývalé NSR a více ti, kteří děti vychovávali sami než společně vychovávající rodiče (Höhn et al., 2006, str. 58). Podle výsledků studie GGS se zdá být nejdůležitější zlepšení pracovní doby a lepší možnosti v zabezpečení péče o děti a nakonec finanční podpora. Přestože většina matek chce zůstat v zaměstnání, převládá ve společnosti negativní postoj k pracujícím matkám, který je v bývalé NSR výraznější.

Ursula von der Leyen na místo ministryně pro rodinnou politiku nastoupila v listopadu v roce 2005. Avšak po několika letech, 30. listopadu 2009 ji vystřídala Kristina Schröder. Bývalá ministryně Ursula von der Leyen si dala za cíl, že ve Spolkové republice Německo zlepší podmínky pro sladění kariéry a rodiny. Plnou podporu našla u kancléřky Angely Merkel, avšak u jiných politiků a katolické církve se sešla s kritikou. Jedním z kritiků je například saský ministr kultury Steffen Flath, který prohlásil, že ministryně Ursula von der Layen oživuje ducha bývalé NDR a inspiruje se její populační politikou založenou na dostupných jeslích. Augsburský biskup Walter Mix prohlásil, že matky jsou naváděné předat dítě krátce po narození do institucionální péče a jsou degradované do role pouhých „strojů na plození dětí“ (Belling,

2007, str. 3). Na opačné straně stojí například Michaela Kreyenfeld, jenž se domnívá, že po nástupu ministryně von der Leyen jsou vidět náznaky zlepšení a opatření přispěla ke zvýšení počtu narozených dětí (Čikelová, 2008).

Studie PPA 2 z roku 2003 ukazuje, že počet chtěných dětí je vyšší než skutečný počet dětí. To potvrdila i studie GGS z roku 2005. Proto by dobře mířená podpora pro rodiny s dětmi mohla zvýšit chuť k rodičovství. Opatření by se měla hlavně týkat flexibilní pracovní doby a zabezpečení péče pro děti.

Neboť studie použité v této práci byly provedeny ještě před rodinnou politikou ministryně Ursuly von der Leyen, je pravděpodobné, že se postoje obyvatelstva bývalé NDR a NSR k rodičovství změnilo. A Spolková republika Německo už nebude patřit mezi země s nízkou úrovní plodnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BELLING, V. 2007. Rostoucí spory o podobu rodinné politiky v Německu. *Rodinná politika*. 2007, č. 1,2, s. 3.
- FULBROOK, M. 2010. Odlišné společnosti. In *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. [Kap.] 9, s. 173–188. ISBN 978-80-247-3104-9.
- HÖHN, D., ETTE, A., RUCKDESCHER, K. 2006: *Kinderwünsche in Deutschland: Konsequenzen für eine nachhaltige Familienpolitik* [online]. Stuttgart: Robert Bosch Stiftung GmbH, 2006, 86 s. [cit. 2009-12-16]. Dostupné z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cln_099/nn_750530/SharedDocs/Publikationen/DE/Download/Broschueren/kinderwunschstudie__2006,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/kinderwunschstudie_2006.pdf> ISBN 3-922934-99-4.
- HONZÁK, F., PEČENKA, M., STELNET, F., VLČKOVÁ, J. 1997. *Evropa v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1997, 768 s. ISBN 80-85983-30-3.
- KALIBOVÁ, K. 2009. Porodnost. In KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. vydání. Praha: Slon, 2009, s. 98–100. ISBN 978-80-7419-001-8.
- KLEIN, D. 2006. *Zum Kinderwunsch von Kinderlosen in Ost- und Westdeutschland*. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, 2006, 88 s. [cit. 2009-12-16]. Dostupný také z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cln_090/nn_750526/SharedDocs/Publikationen/DE/Download/Materialienbaende/119,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/119.pdf> ISSN 0178-918X.
- KOCOURKOVÁ, J. 2009. Mít či nemít děti? In KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. vydání. Praha: Slon, 2009, s. 226–236. ISBN 978-80-7419-001-8.
- KUKLÍK, J., KUKLÍK, J. 2002. Evropa a svět po roce 1945. Porážka demokracie v Československu. In *Dějepis pro gymnázia a střední školy 4: Nejnovější dějiny*. 1. vydání. Praha: SPN, 2002. [Kap.] III, s. 111–150. ISBN 80-7235-175-3.

- MATĚJCOVÁ, E. 2005. Zdroje dat za NDR a SRN. In *Populační situace tzv. nových spolkových zemí před a po sjednocení Německa*. Praha, 2005. [Kap.] 1.4.2, s. 7–8. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie.
- ORT, A. 2000. *Evropa 20. století*. Praha: ARISTA, 2000, s. 383. ISBN 80-86410-06-4.
- PAVLÍK, Z., KALIBOVÁ, K. 2005. Porodnost. In *Mnohojazyčný demografický slovník*. 2. vydání. Praha: Česká demografická společnost, 2005. [Kap.] 6, s. 85–96. ISBN 80-239-4864-4.
- PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A. 1986. Porod a porodnost. In *Základy demografie*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986. [Kap.] 5.6, s. 286–295.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2007. Porodnost v České republice: současný stav a nedávné trendy. In *Populační vývoj České republiky 2001–2006*. 1. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2007, s. 79–94. ISBN 978-80-86561-77-6.

Internetové zdroje

- ALBRING, Ch. 2006. *Nemky získajú viac, ak porodí 1. januára* [online]. Bratislava: Pravda, 2006. [cit. 2009-11-4]. Dostupné z WWW: <<http://data.pravda.sk/sk/dp/pravdapdf/2006/061228-pa-08-xx-01.pdf>>
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, a. *Entwicklung der Fertilität* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cIn_090/nn_750724/DE/DatenundBefunde/Fertilitaet/entwicklung__der__fertilitaet.html>
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung 2009. Geburten. In *35 Jahre bevölkerungswissenschaftliche Forschung am BiB* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, 2009, s. 44–56. [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cIn_099/nn_750530/SharedDocs/Publikationen/DE/Download/Broschueren/TB__1973__2008,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/TB_1973_2008.pdf>
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, b. *Generation and Gender Survey* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. [cit. 2009-12-16]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cIn_099/nn_750130/DE/Forschung/GGS/ggs__node.html?__nnn=true>
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, c. *PPAS-DIALOG* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. [cit. 2009-12-16]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cIn_099/nn_979342/DE/Forschung/DIALOG/dialog__node.html?__nnn=true>
- ČIKELOVÁ, D. 2006. *Nemecko sa stáva krajinou bez detí* [online]. Bratislava: Pravda, 2006. [cit. 2009-11-3]. Dostupný z WWW: <<http://data.pravda.sk/sk/dp/pravdapdf/2006/060331-pa-08-xx-01.pdf>>

- ČIKELOVÁ, D. 2008. *Nemky rodia viac, ale obyvatel'ov je menej* [online]. Bratislava: Pravda, 2008. [cit. 2009-11-3]. Dostupný z WWW: <http://spravy.pravda.sk/nemky-rodia-viac-ale-obyvatelov-je-menej-f0u-/sk_svet.asp?c=A080628_112600_sk_svet_p12>
- Demografické informační centrum, 2005. *Reportáž: Kdo zajistí naši budoucnost?* [online]. Demografický informační portál, 2005. [cit. 2010-02-12]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=75> ISSN 1801-2914.
- EUROSTAT. [cit. 2010-02-27]. Dostupný z WWW: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_find&lang=en>
- HUSÁK, T. 2007. *Analýza: vývoj porodnosti regionů Německa po roce 1950* [online]. Demografický informační portál, 2007. [cit. 2009-11-03]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=507> ISSN 1801-2914.
- KREYENFELD, M., KONIETZKA, D. 2004: *Angleichung oder Verfestigung von Differenzen? Geburtenentwicklung und Familienformen in Ost- und Westdeutschland* [online]. Rostock: Max-Planck-Institut für demografische Forschung, Semtember 2004, s. 1–36. [cit. 2010-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2004-025.pdf>>
- KREYENFELD, M. 2004: *Fertility Decisions in the FRG and GDR: An Analysis with Data from the German Fertility and Family Survey* [online]. Rostock: Max-Planck-Institut for Demographic Research, April 2004, s.275–318. [cit. 2010-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.demographic-research.org/special/3/11/s3-11.pdf>>
- MIKŠ, J. *Nacismus a ženská otázka* [online]. České národní listy. [cit. 2010-02-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/Nacismusazenskaot.htm>>
- PÖTZSCH, O. 2007: *Geburten in Deutschland* [online]. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt, 2007, 36 s. [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/BroschuereGeburtenDeutschland,property=file.pdf>>
- SLÁDEK, J. 2006. *Ženy v Německu čeká vyšší porodné* [online]. Hospodářské noviny, 2006. [cit. 2009-11-4]. Dostupný z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-20058400-zeny-v-nemecku-ceka-vyssi-porodne>> ISSN 1213-7693.
- Statistisches Bundesamt Deutschland, a. *Geburtenentwicklung* [online]. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt Deutschland. [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/AktuellGeburtenentwicklung,templateId=renderPrint.psml>>
- Statistisches Bundesamt Deutschland, b. *Geschichte der amtlichen Statistik* [online]. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt Deutschland. [cit. 2010-01-29]. Dostupný z WWW: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Service/UeberUns/Einfuehrung__wir/Geschichte.psml>